

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 32ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1969

ΑΡΙΘ. 298

ΔΙΑΣΤΗΜΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ταξειδίου τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν σελήνην καὶ περὶ τὴν σελήνην δίδει ἀφορμὴν νὰ γίνῃ μία ἐνημέρωσις τῶν ἀναγνωστῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἔρευνας τοῦ διαστήματος κατὰ τὴν διαρρέυσασαν 10ετίαν καὶ ἕνας προβληματισμὸς σχετικῶς μὲ τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀρχομένην διαστημικὴν ἐποχὴν.

Ἄφορμὴν εἰς τὴν ἐκτόξευσιν τεχνιτῶν δορυφόρων καὶ διαστημοσυσκευῶν ἔδωκε τὸ «διεθνὲς γεωφυσικὸν ἔτος 1957 - 58», τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν προϊστορίαν του. Ἡ μελέτη τῆς ἀτμοσφαιράς, μάλιστα εἰς τὰς πολικὰς περιοχάς, ἢ σπουδὴ τῶν παγετῶνων ἐν συνδυασμῶ μὲ τὰ φαινόμενα τοῦ πολικοῦ σέλαος καὶ τὰς μαγνητικὰς καταιγίδας ὠδήγησαν τοὺς ἐπιστήμονας εἰς διεθνή συνεργασίαν, ἢ ὁποία ἐπραγματοποιήθη τὸ ἔτος 1882-1883, τοῦτο δὲ ἐκλήθη «διεθνὲς πολικὸν ἔτος». Μετὰ πεντήκοντα ἔτη, ἤτοι τὸ 1932-33, ἐπανελήφθη ἡ συντονισμένη ἐκείνη προσπάθεια, πρὸς σύγκρισιν τῶν σχετικῶν ἀποτελεσμάτων, μετὰ τῶν προηγουμένων, ἐπρόκειτο δὲ νὰ πραγματοποιηθῇ ἐκ νέου τὸ 1982-83. Ἡ ραγδαιότατη ὁμως ἐξέλιξις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰῶνος καὶ τὰ ἀνακύψαντα κατὰ τὸν 6' παγκόσμιον πόλεμον εἰδικὰ προβλήματα ὠδήγησαν τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὴν ἐπὶ εὐρυτέρων θάσεων συνεργασίαν κατὰ τὸ ἔτος 1957-58,

τὸ ὁποῖον ἐκλήθη *διεθνὲς γεωφυσικὸν ἔτος*.

Ὑπελογίζετο ὅτι εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν θὰ συμμετεῖχον 5000 ἐπιστήμονες, ἀντιπροσωπεύοντες περισσοτέρας τῶν 40 χωρῶν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς τὸ τέλος τῆς διεθνοῦς συνεργασίας ἀπεδείχθη ὅτι ἔλαβον μέρος 10.000 ἐπιστήμονες ἐξ 66 χωρῶν, ἐκτελέσαντες ἐρέυνας ἐκ πλεόν τῶν 2000 σταθμῶν. Εἰς αὐτὴν συμμετέσχε καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις διὰ 300 μετεωρολογικῶν σταθμῶν ἐδάφους καὶ 100 ἀερολογικῶν σταθμῶν κατὰ μῆκος τῆς ἐκτενοῦς περιοχῆς τῆς.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διεθνοῦς ἐκείνης συνεργασίας εἰδικοί ἐρευνηταὶ — γεωφυσικοὶ, γεωλόγοι, σεισμολόγοι, μετεωρολόγοι, φυσικοὶ, ἀστροφυσικοὶ, ἀστρονόμοι, θαλασσογράφοι, ἐρευνηταὶ τῶν πολικῶν περιοχῶν, βιολόγοι, ἱατροὶ — ἐξήτασαν ἐπισταμένως καὶ ἐπὶ τῇ θάσει κοινοῦ προγράμματος τὸν πλανήτην μας, εἰσεχώρησαν εἰς θάθος εἰς τὸν στερεὸν φλοιὸν του, ἐνῶ ἄλλοι ἐμελέτησαν τὰ φαινόμενα τῶν ὠκεανῶν, τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα καὶ γενικώτερον τὸ ἀεριῶδες περιβάλημα τοῦ πλανήτου μας, τὴν ἡλιακὴν δραστηριότητα, ἐν σχέσει μὲ ποικίλας ἐκδηλώσεις ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἄλλα φαινόμενα τοῦ διαπλανητικοῦ διαστήματος. Τὸ ἐπίκεντρον τῶν ἐρευνῶν ἦσαν αἱ δύο πολικαὶ περιοχαὶ — ἰδιαίτερος ἡ Ἀνταρκτικὴ — ὁποῦ ἐλειτούργησαν 57 σταθμοὶ ὀργανω-

θέντες υπό 12 χωρών—και ή Ισημερινή ζώνη.

Είς τὸ πλαίσιον τῶν ἔρευνῶν αὐτῶν, περιελήφθη ἰκαί ή ἐκτόξευσις τεχνητῶν δορυφόρων, τὸσον υπό τῶν Ἀμερικανῶν, ὅσον και υπό τῶν Ρώσων, πρὸς καλύτεραν ἔρευναν τοῦ γειτονικοῦ πρὸς τὸν πλανήτην μας χώρου. Καί πραγματικὰ τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα ἦσαν ἄκρως ἐνδιαφέροντα και εἶχον πολλὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς, ἔλυσαν δὲ και πλείστα προβλήματα.

Τὸ διεθνὲς γεωφυσικὸν ἔτος 1957-58 ἀπεφασίσθη νὰ παραταθῆ καθ' ὄλον τὸ 1959, κατ' ἀπόφασιν τοῦ διεθνοῦς συμβουλίου ἐπιστημονικῶν ἔρευνῶν. Ἀλλὰ και μετὰ ταῦτα ἐσυνεχίσθη τὸ πρόγραμμα τῆς ἔρευνῆς τοῦ διαστήματος διὰ τῶν τεχνητῶν δορυφόρων και τῶν διαστημοσυσκευῶν, δι' ἐπὶ νηδρωμένων διαστημικῶν πτήσεων περὶ τὴν Γῆν, τὴν σελήνην και ἐν συνεχείᾳ μετὰ ταξιδία ἴσως εἰς τοὺς γειτονικοὺς μας πλανήτας.

Ὅταν ἐξετοξεύθησαν οἱ Sputnik 1 και Sputnik 2 λήγοντος τοῦ ἔτους 1957, ὁλόκληρος ή ἀνθρωπότης ἐξεπλάγη ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν και οἱ Ἀμερικανοὶ ἐδήλωσαν ὅτι οἱ Σοβιετικοὶ προηγούνται κατὰ μίαν 10ετίαν. Ἀπέστειλαν ὅμως και αὐτοὶ τοὺς Explorer και τοὺς Vanguard ἀρχομένου τοῦ 1958, ἀλλ' οἱ δορυφόροι τῶν ἦσαν πολὺ μικρότεροι εἰς θάρος. Ἠκολούθησεν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κόσμων, τοῦ δυτικοῦ και τοῦ ἀνατολικοῦ, ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Παρηκολουθήσαμεν τὰς ἐπὶ νηδρωμένας πτήσεις τῶν πέριξ τῆς Γῆς, τὰς ἐξόδους εἰς τὸ διάστημα, τοὺς περιπάτους τῶν ἀστροναυτῶν, τὰς συνδέσεις τῶν δορυφόρων και τὸσας ἄλλας ἐπιτυχίας. Ἀναφέρομεν τὴν φωτογράφησιν τῆς σελήνης ἐκ τοῦ πλησίον — προσθίας και ὀπισθίας πλευρᾶς τῆς — τὴν προσεδάφισιν διαστημοσυσκευῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς και τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τοῦ ἐδάφους τῆς. Σημειώνομεν μόνον ὅτι ὁ προσεδάφισθεις ὁμαλῶς Surveyor 6 ἐξήτασε χημικῶς τὸ ἔδαφος τῆς σελήνης και ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Γῆν

πλέον τῶν 30.000 φωτογραφιῶν τῆς περιοχῆς, ὅπου εὕρισκετο.

Πρέπει ἀκόμη νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μελέτην τῆς Ἀφροδίτης τὸ 1962 και τὸ 1967 διὰ διαστημοσυσκευῶν ποὺ ἐπέερασσαν πλησίον τῆς ή εἰσήλθον ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας τῆς — ὁ Venera 4. Ἡ Ἀφροδίτη ἔχει ἐλαχίστην ἀπὸ τῆς Γῆς ἀπόστασιν 40.000.000 χλμ. Ἡ διαστημοσυσκευή ὅμως διὰ νὰ τὴν πλησιάσῃ χρειάζεται χρονικὸν διάστημα 3½ μηνῶν και θὰ διατρέξῃ ἀπόστασιν μεγαλύτεραν τῶν 200.000.000 χλμ. Τέλος τῆς ἔρευνῆς τοῦ Ἀρεως τὸ 1965 — ή ἐλαχίστη ἀπόστασις του εἶναι 57.000.000 χλμ.—δι' ἀποστολῆς πρὸς ἡμᾶς υπό τοῦ Mariner 4 σειρᾶς 22 φωτογραφιῶν τῆς ἐπιφανείας του. Χρειάζεται χρονικὸν διάστημα 8½ μηνῶν διὰ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ ή διαστημοσυσκευή.

Εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης 10ετίας ἐρεύνης τοῦ διαστήματος — ἦτοι μέχρι τέλους τοῦ 1967 — θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ δώσωμεν τὸν ἀκόλουθον ἀπολογισμὸν τοῦ ἀγῶνος δρόμου μεταξύ τῶν Ἀμερικανῶν (A) και τῶν Ρώσων (P), μετὰ τὴν πρόσθετον παρατήρησιν ὅτι, οἱ δεῦτεροι ὑπερτεροῦν εἰς ἀποστολὴν μεγάλων θαρῶν εἰς τὸν διαπλανητικὸν χῶρον, ἐνῶ οἱ πρῶτοι ἔχουν τὴν ἰκανότητα νὰ κατασκευάζουν λεπτότερα και ἀκριθέστερα ὄργανα, τὰ ὅποια ἐκτελοῦν περισσοτέρας και πλέον ἀκριβεῖς παρατηρήσεις:

	A	P
Ἐπὶ νηδρωμένα πτήσεις...	16	9
Σύνολον ὠρῶν πτήσεως εἰς τὸ διάστημα...	1994	533
Περίπατοι - ἔξοδοι εἰς τὸ διάστημα...	5	1
Διάρκεια περιπάτων...	12ω.20λ.	20λ.
Σύνολον ἀνθρώπων...	26	12
Τεχνητοὶ δορυφόροι...	432	234
Σύνολον ὠφελίμου φορτίου... τόννοι:	630	900

Κατὰ τὸ 1968 εἶχομεν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀπόλλων 7 μετὰ τοὺς 3 ἀστροναύτας και τοῦ Ἀπόλλων 8, πάλιν μετὰ 3 ἀστροναύτας, περὶ τὴν σελήνην, μετὰ σύνολον

λον ὠρῶν πλέον τῶν 1200, ἐνῶ ἐξ ἄλλου εἶχομεν μόνον τὴν πτῆσιν τοῦ Σογιούζ 3 περί τὴν Γῆν μὲ ἓνα ἀστροναύτην καὶ σύνολον ὠρῶν 100 περίπου.

Ἄναμφιβόλως, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 6' 10ετίας ἐρεύνης τοῦ διαστήματος, εἰς τὸν συναγωνισμὸν αὐτὸν τῶν δύο κόσμων, οἱ Ἀμερικανοὶ ἐκέρδισαν τὰ δέκα ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα ὑπελείποντο καὶ ἤδη ἔχουν τὸ προβάδισμα εἰς τὸν τομέα αὐτὸν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

***

Καὶ τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα εἰς τί θὰ ἠδύναντο νὰ συνοψισθοῦν;

Θὰ ἦτο δυνατόν ἐν συντομίᾳ νὰ λεχθοῦν τὰ ἀκόλουθα, χωρὶς νὰ ἐξαντλοῦν οὔτε τὸ θέμα τῆς περιληπτικῆς ἐκθέσεως αὐτῶν. Μᾶλλον ἐνδεικτικῶς θὰ σημειωθοῦν μερικὰ ἐκ τούτων.

Ἡ διεθνὴς συνεργασία 1957-1959 ἀναμφιβόλως ἔδωσεν ἐνδιαφέροντα καὶ πρακτικῶς ἐφαρμοσίμα πολλά. Καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὸ μέλλον θὰ ἐπαναληφθῆ ἡ συνεργασία ἐκείνη μὲ συμπληρωμένον πρόγραμμα. Οἱ τεχνητοὶ δορυφόροι σήμερον χρησιμοποιοῦνται εὐρέως εἰς πολλοὺς τομεῖς, μὲ ἀμέσους ἐφαρμογὰς, ἀπαραιτήτους εἰς τὴν συμβίωσιν τῶν λαῶν. Εἶναι οἱ μετεωρολογικοὶ δορυφόροι, οἱ ναυτιλιακοί, οἱ τηλεπικοινωνιακοί, οἱ γεωδαιτικοί, τὰ τροχιακὰ ἢ λιακὰ παρατηρητήρια κλπ.

Ἄκόμη ἔχομεν πολλὰς ὠφελίμους ἐφαρμογὰς σχετικῶν ἐξαγομένων, εἰς τὴν ἱατρικὴν, τὴν διαγνωστικὴν, τὴν γεωργίαν, τὰς βιομηχανίας καὶ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Ἡ ἔρευνα τῆς σελήνης καὶ τῶν πλανητῶν Ἀφροδίτης καὶ Ἄρεως ἔδωσεν ἄρκετὰ ἐνδιαφέροντα, ὅπως ἀσφαλῶς θὰ προσκομίσουν καὶ νεώτεροι διαστημοσυσκευαί, αἱ ὁποῖαι ἔχουν προγραμματισθῆ διὰ τοὺς δύο ἀνωτέρω πλανήτας, πιθανώτατα δὲ καὶ διὰ τοὺς Δία καὶ Κρόνον — πολὺ βραδύτερον φυσικὰ.

Εἰδικώτερον διὰ τὴν ἔρευναν τῆς σελήνης ἔγιναν περισσότεραι προσπάθειαι

καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἄκρως ἐνδιαφέροντα. Δὲν δυνάμεθα ὅμως τώρα —τὸ μέλλον θὰ δεῖξη— νὰ εἴπωμεν, ἂν καὶ κατὰ πόσον τὰ ἐπιτευχθέντα θὰ ἀποκομίσουν γνώσεις καὶ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶναι βασικαὶ καὶ πρωτοπορικαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ δορυφόρου μας. Διότι καὶ μὲ τὰ μέσα ἐρεύνης, τὰ ἐγκατεστημένα εἰς τὴν Γῆν —τηλεσκόπια, ραδιοτηλεσκόπια κλπ. — ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας πλούσιον καὶ ἀναμφισβήτητον ὕλικόν, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται νὰ μετέβαλον πολὺ αἰ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἔρευναι. Ἡ ἐγκατάστασις ἀργότερον ἀστεροσκοπεῖου ἐπὶ τῆς σελήνης διὰ συνεχῆ παρατήρησιν τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τόπον, ὁ ὁποῖος δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν, θὰ δώσῃ πολλὰ στοιχεῖα πρὸς περαιτέρω διερεύνησιν τοῦ σύμπαντος.

Μία ἄλλη ἄποψις, κάπως βασική, εἶναι ἡ μεταφορὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν σελήνην καὶ ἡ παρατήρησις τῆς γῆς μας ἐκ τῆς ἀποστάσεως τῶν 380.000 χιλιομέτρων. Αὐτὸ εἶναι κατὰ τὸ σημαντικόν. Διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ὁ κάτοικος τῆς Γῆς παρατηρεῖ τὴν κατοικίαν του ἀπὸ τόσῃν ἀπόστασιν καὶ τὴν φωτογραφίζει. Βλέπει ἐξ ἄλλου ὁ ἴδιος τὸν δορυφόρον τῆς Γῆς, τὴν σελήνην, ἀπὸ ἀπόστασιν 110 μόνον χιλιομέτρων καὶ τὴν φωτογραφίζει. Καὶ τὴν εὐρίσκει ἀφιλόξενον: «Εἶναι ἓνα θέαμα ἀχανές, μονήρες καὶ φοβερόν. Ἄναμφιβόλως ἡ σελήνη δὲν εἶναι τόπος ὅπου ἠμποροῦσεν ἓνας ἀνθρώπος νὰ ζῆσῃ καὶ νὰ ἐργασθῆ» ἐτηλεφωνοῦσεν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ ἀστροναύτης F. Borman. Καὶ ὁ συνάδελφός του W. Anders, προσέθεσε: «Ἡ ἐπιφάνεια τῆς σελήνης ὁμοιάζει μὲ σωρὸν ἄμμου ὅπου παίζουν τὰ παιδιά. Τὸ μόνον ὠραῖον θέαμα ἐκεῖ ἐπάνω εἶναι ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου». Ἐξ ἄλλου ὁ J. Lovell παρατηρῶν τὴν Γῆν, ἔλεγεν ὅτι ὁμοιάζει «μὲ μίαν μεγαλοπρεπῆ ὄασιν εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ Διαστήματος», ἄλλος δὲ χαρακτηρισμὸς προσθέτει ὅτι «ἡ Γῆ εἶναι ἓνα κυανοῦν κόσμημα μέσα εἰς τὸ διάστημα».

Αυτὰ εἶναι μερικὰ ἐντυπώσεις τῶν ἀστροναυτῶν ποὺ ἐστάλησαν ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν τῆς σελήνης. Περαιτέρω ὁμως σκέψεις φέρουν τὸν ἄνθρωπον εἰς ἓνα βασικώτερον προβληματισμόν, ὅταν παρατηρῆ τὴν κατοικίαν του ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς σελήνης. Ἴσως τίθενται εἰς αὐτὸν καὶ ὠρισμένα μεταφυσικὰ προβλήματα ἢ καὶ ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ δώσῃ μίαν ἀπάντησιν. Ἡ τοιαύτη θεώρησις τῆς Γῆς δὲν συνδέεται ἀμέσως μὲ τὴν ἀπόκτησιν περισσότερων καὶ βαθυτέρων γνώσεων εἰς τὸν τομέα τοῦ διαστήματος. Σχετίζεται μᾶλλον μὲ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος — ὄχι φυσικὰ μόνον οἱ ἀστροναῦται — παρουσιάζεται σήμερον ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν πλανήτην του. Ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν πλανήτην του, σκεπτόμενος ὁμως καὶ στοχαζόμενος ἐπὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου.

Ὁ κυβερνήτης τοῦ «Ἀπόλλων 8» F. Borman τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν ἐκείνην, μαζὴ μὲ τὸν δύο ἄλλους ἀστροναῦτας Lovell καὶ Anders, ἐδιάβασαν ἀπὸ τὸ Α' κεφάλαιον τῆς Γενέσεως τοὺς στίχους ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος: «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἡ δὲ γῆ ἦν ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς... Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος, καὶ ἐγένετο οὕτως... Καὶ εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν». Τὸ μήνυμα τοῦτο, ὅπως ἐπιτυχῶς ἐχαρακτηρίσθη, ἦτο μήνυμα ποὺ ἀπηύθυναν οἱ ἀστροναῦται πρὸς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Γῆς καὶ ὄχι

μόνον πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς των, καὶ ἦτο διαλεγόμενον ἀπὸ τὴν Βίβλον ποὺ εἶναι ὑπεράνω λαῶν καὶ ἔθνων — εἶναι τὸ μήνυμα τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν Γῆν — καὶ ὄχι κάτι ποὺ περιορίζεται εἰς τὰ στενὰ ὄρια μιᾶς χώρας, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν παρουσιάζεται. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ εἶχε παγκόσμιον ἀπήχησιν.

Τὸ θέμα ὁμως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς δημιουργοῦ τῆς νέας ἐποχῆς τοῦ διαστήματος καὶ τῶν διαστημικῶν πτήσεων, καὶ ὡς ἀνθρώπου σκεπτομένου καὶ στοχαζομένου ἐπὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων, δὲν ἐξαντλεῖται μὲ ὅσα ἐλέχθησαν ἀνωτέρω ἢ ὅσα συζητοῦνται τὸν καιρὸν αὐτὸν ἀπὸ διαφόρους ἐπιστήμονας καὶ διανοητάς. Εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ τεθῆ σοβαρῶς ἐπὶ τάπητος καὶ νὰ μελετηθῆ ἐκ παραλλήλου ἀπὸ ἐπιστήμονας, φιλοσόφους, θεολόγους, κοινωνιολόγους, θρησκευτικούς ἡγέτας καὶ ὄσους ἀκόμη σχετίζονται μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου ἐν σχέσει πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὴν διαρκῶς αὐξανομένην γνῶσιν. Πρέπει νὰ ἐργασθοῦν συστηματικὰ, νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν διαστημικὴν ἐποχὴν καὶ νὰ συνεισφέρουν τὰς δυνάμεις των διὰ νὰ ἀπαρτισθῆ κάτι τὸ οὐσιῶδες, τὸ ὁποῖον θὰ τεθῆ ὡς θάσις διὰ περαιτέρω ἔρευναν καὶ μελέτην. Καὶ τότε ἀσφαλῶς θὰ ἔχωμεν μίαν ὠραίαν σύνθεσιν πνευματικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν κατάρκτησιν τῆς γνώσεως θὰ ἔχουν νόημα καὶ ἀποστολήν.

ΔΗΜ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ

Καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν

Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ

Β'

Ἡ συνάντησις ἀρρώστου καὶ ἱατροῦ διὰ νὰ ἐπιτύχη, τονίζει ὁ καθηγητῆς Siebeck⁽¹⁶⁾, ἀπαιτεῖ καταρτισμὸν τόσον ἐκ μέρους τοῦ ἱατροῦ, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἀρρώστου. Δὲν ἀρκεῖ μίᾳ ρωμαντικῇ «ἀνθρωπιστικῇ» διάθεσις, ἢ ὁποῖα μεταβάλλει τὰ ὄνειρα εἰς χιμαίρας, ἀλλὰ χρειάζεται μελέτη, ἔργον, ἔργον σκληρόν, ἐπίπονον πολλάκις, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν θεραπείαν, τὴν ὑγείαν. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀνάδυσιν (émergence) ἀπὸ τὴν νόσον ἐνὸς ἀνθρώπου ἀνανεωμένου, μὲ νέας σωματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις καὶ ἕνα προσανατολισμὸν γενικώτερον, ὁ ὁποῖος θὰ τοῦ ἐγυῶται μεγαλυτέραν ἢ ἕως τώρα ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ζωὴν.

Εἶναι ἕνα ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπουν σήμερον μὲ πολλὰς προσδοκίας οἱ μεγάλοι σύγχρονοι ἱατροί, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι κοινωνικοὶ ἡγέται, διότι καὶ ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀσθένεια δὲν εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον βιολογικὰ φαινόμενα⁽¹⁷⁾. Καὶ δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ τῆς ζημίας, ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς, ἢ ὁποῖα προσγίγνεται ἐκ τῆς προσβολῆς

(16) Richard Siebeck: «Medizin in Bewegung», σ. 520, ἔκδ. 1949, Georg. Thieme, Stuttgart.

(17) Ἐκτὸς τῆς εἰδικῆς κινήσεως εἰς τὴν Ἀμερικὴν περὶ τὴν «ψυχοσωματικὴν ἱατρικὴν», ἢ ὁποῖα εἰς πολλὰ σημεῖα ἔχει ἀνάγκην πολλῶν διεκρινίσεων, ὑπάρχει μεγάλη κίνησις σχετικῇ εἰς τὴν Εὐρώπην (Ἑλβετία, Γαλλία, Ὁλλανδία, Πορτογαλία, Ἰταλία, Σουηδία κ.λ.π.). Τελευταίως ἀκόμη εἰς τὴν Ἀιθιοπικὴν ἰδρύθη, ὡς παράρτημα τῆς ἔδρας τῆς Παθολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου, εἰδικὸν ἰνστιτούτον διὰ τὴν ψυχοσωματικὴν ἱατρικὴν, τὸ ὁποῖον διευθύνει ὁ Dr. Alex-Mitscherlich. Εἰς αὐτὸ διεξάγεται εἰδικὴ ἔρευνα διὰ τὰ «νοσήματα τοῦ πολιτισμοῦ» («Zivilisations Krankheiten»), ὡς εἶναι καρδιακὰ νοσήματα, ὑπέρτασις, νευρασθένεια, διαταραχαὶ στομάχου κ.λ.π. Μία βαθυτέρα ἔρευνα εἰσδύει εἰς τὰ κίνητρα τῶν ἐσωτερικῶν συγκρούσεων τοῦ ἀτόμου.

τῆς νόσου. Ἡ ζημία ἀπὸ τὸ ἀτύχημα τῆς νόσου εἶναι μεγάλη, ἀλλὰ εἰς τὸ ψυχρὸν γραφεῖον μιᾶς ἀψύχου στατιστικῆς, ἢ ὁποῖα ὑπολογίζει τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐργασίμων ὥρων καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἀποδόσεως, δὲν ἐξαντλεῖται βεβαίως ἢ ἔννοια καὶ ἡ μελέτη τῆς νόσου. Πολὺ δὲ περισσότερον εἶναι ἔξω πάσης πραγματικότητος ἢ ἀντίληψις, ὅτι τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον ἠσθένησε, θὰ σκέπτεται μόνον τὴν οἰκονομικὴν ζημίαν ἐκ τῆς ἀσθενείας ἢ τὴν ἀναστολὴν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ κ.λ.π.

Ὀλίγη ἐπαφή μὲ τὸν ἀσθενῆ, ὡς ἄλλως τε καὶ μικρὰ αὐτοπαρατηρησιὰ κατὰ τὴν ἀσθένειαν, πείθει ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς νόσου συντελεῖται, ἐκτὸς τῶν βιολογικῶν, καὶ ἕνα πλῆθος ψυχικῶν ἐξελίξεων καὶ προσαρμογῶν, ἀπὸ τὴν καλὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ὁποίων θὰ ἐξαρτηθοῦν πολλὰ πράγματα εἰς τὸ μέλλον διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀτόμου. Εἴτε ἐν πλήρει αἰθρίᾳ, εἴτε βαθμιαίως, ἐπέρχεται μίᾳ βασικῇ διαταραχῇ εἰς τὸν ὀργανισμόν, ὁ ὁποῖος στερεῖται τῆς προηγουμένης του ζωτικότητος. Ὁ Pierre Galimard τῆς Λυῶνος δίδει μίαν χαρακτηριστικὴν περιγραφὴν τῆς προσβολῆς ἀπὸ τὴν νόσον⁽¹⁸⁾: «Ἡ ἀρρώστεια, κατ' ἀρχὴν, δὲν ἔρχεται νὰ ἐγκατασταθῇ ὡς αὐτόνομος ὄντοτης ἀπ' ἕξω. Ὁ ἄνθρωπος ἠσθένησε. Καὶ αὐτός, μὲ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, εὐρίσκειται εἰς τὸ κέντρον τῆς προσπαθείας διὰ τὴν οἰανδήποτε ἀντίδρασιν ἐναντίον τῆς νόσου. Ἐντεῦθεν σημειοῦται μίᾳ ἀλλαγῇ, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον θαθεῖα, τῆς στάσεώς του, τοῦ μέλλοντός του, ὀλοκλήρου τῆς ὑπάρξεώς του. Εἰς τὴν ἀρχὴν κάθε νόσου⁽¹⁹⁾ ὑπάρχει μίᾳ ἑλλειψις

(18) Pierre Galimard: «La tradition Hippocratique et la médecine des correspondances», ἐν «Médecine officielle et médecines hérétiques», Plon, Paris 1945.

(19) Ἐδῶ θὰ χρειασθῇ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Galimard ὀμιλεῖ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδράσεως

ισορροπίας, μία δυσαρμονία ολοκληρώου του ανθρώπου, ή όποια έκδηλοῦται εἴτε με ἓνα ἐλάττωμα τῆς ψυχικῆς δραστηριότητος, εἴτε ἐξ ἴσου με μίαν κακὴν ὀργανικὴν λειτουργίαν. Ἡ ἀπώλεια τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ, ἐπιβαρύνει τὴν κατάστασιν καὶ περατοῦται με τὴν ἔκρηξιν μιᾶς «κρίσεως» ὀργανικῆς, ἣ ὅποια δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν. Αὐτὴ ἡ κρίσις (ἀνάλογος με μίαν ἠθικὴν κρίσιν), ὅταν εἶναι σωτηρία καὶ δὲν ὑπερβαίνει τὸν σκοπὸν τῆς, ἐπαναφέρει εἰς τὴν τάξιν. Ἔνεκα τούτου, ἐάν θέλωμεν νὰ προφυλαχθῶμεν ἀπὸ μίαν ὑποτροπὴν ἢ ἀπὸ μίαν νέαν παθολογικὴν προσβολήν, ἣ ὅποια ἡμπορεῖ νὰ μὴ ὁμοιάζῃ με τὴν πρώτην, ὅσον ἀφορᾷ τὴν

καὶ τῆς διαθέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ ἐναντι τῆς νόσου. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι οἱ νοσογόνοι παράγοντες, οἱ ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς λ.χ. τὰ μικρόβια, ἔπαυσαν νὰ εἶναι συντελεστικὰ τῆς νόσου καὶ ὅτι εἰς κάθε νόσημα ὁ αἰτιολογικὸς παράγον ἀνευρίσκεται τάχα εἰς τὴν ψυχικὴν σφαῖραν! Αὐτὸ θὰ ἐδεικνυεν ὅτι ἀπέναντι τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τοῦ Pasteur λαμβάνομεν τὴν ἴδιαν στάσιν, τὴν ὅποιαν ἐλάμβανον οἱ πολέμιοι τοῦ τῆς Σχολῆς τοῦ Virchow, οἱ ὅποιοι εἰς πᾶσαν νόσον διέκριναν ἀνατομοπαθολογικὰς θλάθας καὶ μόνον, κυττάρων, ἰσθῶν καὶ ὀργάνων, ἐγγενεῖς οὗτως εἶπεν εἰς τοὺς ἰστούς!

Θὰ χρειασθῆ πολλὴ προσοχὴ καὶ ἀσκήσις διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ἀπαραίτητον διάκρισιν μεταξὺ αἰτιολογικῆς ὑποθέσεως ἐνὸς γεγονότος καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς κατευθύνσεως, τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, εἰς τὸ ὅποιον ὁδηγεῖ τὸ γεγονός αὐτό. Τὸ ἓνα εἶναι μία πιθανὴ αἰτία. Τὸ ἄλλο εἶναι ἓνα σαφές τέλος, ἓνας σκοπός, πρὸς τὸν ὅποιον ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐξ αἰτίας τοῦ α ἢ ὅ γεγονότος. Τὴν διάκρισιν μεταξὺ αἰτίας καὶ σκοποῦ, ἐξ ἐπόψεως φιλοσοφικῆς κατασκευῆς τῆς γνώσεως, μᾶς ὑποδεικνύει καὶ ὁ μεγάλος Γάλλος φυσικὸς Louis de Broglie («Physique et Microphysique» Alpin Michel 1947), μαζί με τοὺς ἄλλους ἐξέχοντας συγχρόνους φυσικούς, ἀναπτύσσει δὲ με πολὺ ὠραία παραδείγματα ὁ καθηγητὴς Siebeck. Οὕτω π.χ. ὁ τυφοειδὴς πυρετὸς ὀφείλεται εἰς τὸ βακτηρίδιον τοῦ Eberth, ἀλλὰ τὴν νόσον, τὰς ἀντιδράσεις, τὴν ἐξέλιξιν, τὴν ἔξοδον ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν μετὰ ταῦτα πορείαν τοῦ ἀτόμου θὰ μορφώσῃ ὁ πάσχων ἄνθρωπος.

Ἡ νεωτέρα ψυχολογία, ἰδίως δὲ ἡ με-

τοπικὴν ἐκδήλωσιν καὶ τὰ συμπτώματα, ἀλλὰ ἡ ὅποια ὀφείλεται εἰς τὴν ἴδιαν βασικὴν αἰτίαν, θὰ χρειασθῆ νὰ ἀλλάξωμεν τρόπον ζωῆς. Διότι εἶναι σαφές ὅτι ὁ προηγούμενος ἦτο κακός. Ἡδη ἡ ἱπποκρατικὴ παράδοσις διδάσκει, ὅτι ὁ ὑγιὴς ἄνθρωπος εἶναι ὃν ἰσορροπημένον, ὄχι θεβαίως ἀπὸ μίαν ἐξωτερικὴν βοήθειαν, ἣ ὅποια τὸν ὑπερασπίζει ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ἀπὸ μίαν δύναμιν καὶ μίαν τάξιν ἐσωτερικὴν, ἀπὸ μίαν καλὴν καὶ ἰσορροποῦν διάθεσιν

λέτη τοῦ ὑποσυνειδήτου, καὶ ἀκόμη εἰδικώτερον ἡ ἀντλερικὴ ψυχολογικὴ μέθοδος, μᾶς ἀπεκάλυψαν λίαν ἐνδιαφέροντα πράγματα διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς κατευθύνσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, τοῦλάχιστον ὡς ἐνὸς βασικοῦ ψυχικοῦ ὀργάνου. Βλ. ἐπ' αὐτοῦ Alfred Adler: «Menschkenntnis», Verlag. Hirrel, Leipzig 1929 καὶ μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Γ. Παλαιολόγου, «Ἀνθρωπογνωσία» ἔκδ. Π. Δημητράκου, Ἀθήναι 1948.

Οὕτω τὸ στενῶς αἰτιολογικὸν μέρος, καὶ ὅταν αὐτὸ εἶναι ἀκόμη ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, δὲν ἐξαντλεῖ τὴν πραγματικότητα, ἣ ὅποια, ἐν προκειμένῳ, λέγεται ἀρρώστεια τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Ὁρθότατα ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Nancy Rémy Collin εἰς τὴν ἐργασίαν του «Connaissance de l'individuel» (Spes, Paris 1948), σημειώνει ὅτι: «Εἰς τὴν ἱατρικὴν πολλὰκις ἓνα σύμπτωμα εἶναι ἡ κατάληξις μιᾶς σειρᾶς ὠρισμένων παραγόντων, ἀλλὰ συχνάκις, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προβλέψωμεν τὴν ἐμφάνισίν του καὶ μόνον ἐξ ὕστερου (à posteriori) ὁ παρατηρητὴς εἶναι εἰς θέσιν νὰ σχηματίσῃ τὴν ἄλυσιν τῶν φαινομένων».

Ὁ γνωστὸς φιλόσοφος H. de Kayserling γράφων ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν δυνατοτήτων τῆς ζωῆς (La vie intime, Paris, Stock 1946) λέγει ὅτι «ἕκαστος ἐξ ἡμῶν, ἐάν καλλιεργῆται, ἡμπορεῖ νὰ εὕρῃ τὸν τύπον τοῦ ἰδιαιτέρου ρυθμοῦ, ὁ ὅποιος ἀναποκρίνεται εἰς τὴν ἀτομικὴν ἀσφάλειαν», διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ τέχνη τῆς ζωῆς, ἣ ὅποια θὰ ἀπομακρύνῃ τὰς θλαπτικὰς ἐπιδράσεις. Ἄλλ' αὕτην τὴν καλλιέργειαν καὶ αὕτην τὴν τέχνην δὲν θὰ τὴν ὀρίσῃ (!) θεβαίως τὸ μικρόβιον τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ εἰς ἓνα τυφικόν π.χ. Θὰ χρειασθοῦν μερικοὶ ἄλλοι παράγοντες, οἱ ὅποιοι εἶναι ἕξω τῆς «αἰτιολογίας» τῆς νόσου καὶ εὐρίσκονται μέσα εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὰς κατευθύνσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου, τὸ ὅποιον ζητεῖ νὰ διδαχθῆ καὶ νὰ μάθῃ μίαν νέαν στάσιν ἀπέναντι τῆς ζωῆς.

οργάνων, ιστών και χυμών. Αυτή ή άρμονία του παντός, χαρακτηρίζει την πλήρη υγείαν.

Υπό τοιαύτας συνθήκας μία έξωτερική προσβολή του οργανισμού, υποστηρίζουν πλείστοι συγγραφείς, δέν έχει πιθανότητας επιτυχίας, «έναν ή άρμονία αυτή κατέχη τόν οργανισμόν». Πολύ άλλως τε πρό της κρίσεως της άσθενείας, ό άνθρωπος έχει χάσει την οργανική του ισορροπία, την άρμονίαν. Συχνάκις ποικίλα λειτουργικά διαταραχά από καιρού εις καιρόν, έλαφρά δυσφορία, κάματος κ.λ.π. δεικνύουν την «άσυμφωνίαν» μεταξύ τών στοιχείων του οργανισμού⁽²⁰⁾. Διότι, συνήθως, έννας άνθρωπος δέν άρρωσταίνει αίφνιδίως. Τά αίτια άθροίζονται προτού νά έκδηλωθούν μέ τά άποτελέσματά των. Η κατάσταση αυτή της δυσαρμονίας πρό της άσθενείας, δύναται νά παρατείνεται επί μακρόν δύναται νά επιδεινωθή και νά μεταβληθή εις μίαν χρονίαν άσθένειαν, λίαν χαρακτηριστικήν αλλά, άργά ή γρήγορα, ένάν δέν έλθη κάτι τό όποιον νά φέρη και πάλιν την διαταραχθείσαν άρμονίαν⁽²¹⁾, τότε, ένεκα μιās οίασδήποτε δευτερευούσης άφορμής, έκλύεται μία όξειά άσθένεια, ή όποία δεικνύει ήδη σαφώς την όξειαν, πλέον τώρα, μάχην μεταξύ τών θλαπτικών στοιχείων και τού οργανισμού, όστις ζητεί την κάθαρσιν».

Μέ όλην αυτήν την χαρακτηριστικήν περιγραφήν, την όποιαν μάς δίδει ό Galimard, και μέ την όποιαν συμφωνούν, σημειωτέον, και οί κλινικοί πλέον, αντι-

(20) Ό Carrel, λέγει πολύ παραστατικά ότι ή υγεία είναι μία ήρεμος κατάσταση λειτουργίας τών όργάνων και συντελείται, κατά τρόπον ύπέροχον, μέσα εις την σιωπήν της τάξεως τού ύγιους οργανισμού. Θόρυβος, και άρα έκδηλώσεις από τών όργάνων, σημαίνει διαταραχήν, άσθένειαν, πάθσιν τού α ή β όργάνου πλέον. Α. Carrel: «L'homme cet inconnu», Paris 1946, έλλην. μετάφρ. Νάσου Α. Τζαρτζάνου: «Ό άνθρωπος αυτός ό άγνωστος», έκδ. Κ. Κακουλίδη, Αθήνα 1948.

(21) Ό καθηγητής Siebeck («Medizin in Bewegung» σ. 444), όμιλεί περί μιās περιόδου «προνοσηράς ζωής» («Prämorbid Leben»).

κρύζομεν μίαν νέαν έννοιαν, μίαν νέαν, ιδιαίτέρως χρήσιμον διά την θεραπευτικήν, άποψιν της νόσου. Η νόσος έγγίζει την όλην προσωπικότητα τού ανθρώπου. Δέν έμφανίζονται πλέον μόνον ή νεύρωσις ή ή ψύχωσις ώς τά μόνα νοσήματα, τά όποία άπτονται της ψυχικής σφαίρας τού ανθρώπου. Πολύ πέραν τούτου, μετά τās πρώτας παρατηρήσεις, κατά τούς νεωτέρους σχετικώς χρόνους, τών Charcot, Janet, Freud, Jung, Adler, Jaspers και πολλών άλλων κορυφαίων έρευνητών επί τών ψυχογενεσιουργών αίτιών⁽²²⁾, τών νευροψυχικών νοσημάτων, ήνοιξε πλέον ό δρόμος διά την έρευναν όλων αυτών τών καλουμένων ψυχογενεσιουργών αίτιών και της επιδράσεώς των επί πάσης παθολογικής έκδηλώσεως τού σωματικού οργανισμού. Έτι μάλλον κατεφάνη ή ανάγκη νά έρευνηθή και νά αναλυθή ή συγκίνησις, τό σύμπλεγμα, τό ύποσυνειδητόν, τό συνειδητόν, κάθε φάσις της συγκροτήσεως τού ψυχικού κόσμου τού ανθρώπου, προκειμένου νά διευκρινισθή εις όλας του τās πλευράς ό παθογόνος μηχανισμός και ή εικών της νόσου, οίασδήποτε πλέον νόσου, έστω και ένάν ήτο άπολύτως σαφές τό «όργανικόν» ούτως ειπείν αίτιον.

Έντεϋθεν ό σημερινός κλινικός ιατρός μετά πολλής σπουδής παρακολουθεί και έξετάζει τό άναμνηστικόν τού άρρώστου, όχι άπλώς εις ένα τυπικόν έρωτηματολόγιον περί τών προηγηθέντων της νόσου, αλλά εις μίαν ουσιαστικήν και άρκούντως διεισδυτικήν έρευναν εις την προτέρα ζωήν τού άρρώστου. Οικογενειακή κατάσταση, οικονομική κατάστασις, έπαγγελματικά έπιδιώξεις, ό γάμος, κοινωνικά σχέσεις, όνειρα και έπιδιώξεις εις την ζωήν, παλαιά τραύματα, χαρακτήρ, γενικωτέρα ψυχική συγκρότησις, έγωϊκή ή ύπέρ-έγωϊκή (ύπερά-

(22) Λεπτομερή περιγραφήν επίσης τών «ψυχοπαθητικών τύπων» μέ τās διαφόρους διακυμάνσεις της ψυχικής των άδυναμίας και τās ψυχικάς εικόνας, τās όποιās παρουνσιάζουν οδοί, μέ την ποικιλίαν τών έκδηλώσεών των, δίδει ό Kurt Schneider.

νω τῶν στενῶν ὀρίων τοῦ ἐγώ) ἀντιμετώπισις τοῦ κόσμου καὶ τῶν κοινωτικῶν προβλημάτων, τρόπος ἀντιδράσεως εἰς τὰ σύγχρονα ρεύματα, ὅλα αὐτὰ εἶναι σημεῖα καὶ φάσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀσθένειαν φέρει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ὅλον τὸ ἐσωτερικόν του. Μία ἐπιμελής ἔρευνα ὄλων αὐτῶν τῶν σημείων θὰ διαφωτίσῃ καὶ θὰ βοηθήσῃ ἀφαντάστως τὸ ἔργον τῆς θεραπείας καὶ τῆς μετὰ ταῦτα, δικαίως ἀναμενόμενης, νέας προσαρμογῆς καὶ ἀνανεώσεως τῆς ζωῆς. Βεβαίως τὸ ἔργον εἶναι λεπτόν καὶ ἀπαιτεῖ πολλὴν τέχνην καὶ προσοχὴν ἐκ μέρους τοῦ θεραπευτοῦ, θὰ προσέθετε κανεὶς ἀκόμη καὶ πολλὴν μόρφωσιν καὶ πείραν κοινωνικὴν, ἄλλως εἶναι ἐνδεχόμενον μὲ μίαν ἄστοχον λέξιν ἢ παρατήρησιν ἢ καὶ ἕνα μορφασμὸν ἀκόμη, ὡς παρατηροῦν μεγάλοι κλινικοὶ, νὰ ἐπέλθῃ θλάθῃ. Διότι ὁ λόγος ἐνεργεῖ ἐν προκειμένῳ, ὡς ὁ χειρουργικὸς α ἢ β χειρισμὸς εἰς μίαν ἐγχείρησιν.

« Ἐνεκα τούτου ἀναγνωρίζεται παρὰ πάντων ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης τῶν προβλημάτων τούτων, ὅχι μόνον ἐκ μέρους τῶν ψυχιάτρων, οἱ ὁποῖοι κατ' ἀρχὴν ἀσκοῦν καὶ τὸ ἔργον τοῦ ψυχοθεραπευτοῦ, ἀλλ' ἐκ μέρους πάντων τῶν ἱατρῶν, ὄλων τῶν ἐιδικοτήτων, ἰδίως δὲ καὶ ἐκ μέρους τοῦ παθολόγου ἱατροῦ. Ἡ γνῶσις τῶν βασικῶν θεμάτων τῆς ἱατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς, εἰς τὴν σημερινὴν μάλιστα ἐποχὴν, ἐκ μέρους τοῦ ἱατροῦ θὰ διηκκόλυνε τὰ μέγιστα τὸ διαγνωστικὸν καὶ θεραπευτικὸν τοῦ ἔργου⁽²³⁾. Τοιαύτη γνῶσις καὶ σπου-

(23) Εἰς τὸ Ἄμερικανικὸν περιοδικὸν «Mental Hygiene», (Ἰούλιος 1949) ὁ E. Jiskind ἀσχολούμενος ἐιδικώτερον μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Reorientations in the Mental Hygiene Program», ἐκθέτει τὴν πείραν τῆς καλλιέργειας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κλάδου τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς μετὰ τῶν παθολόγων, ἰδιαίτερος δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Minnesota, ὅπου γίνεται ἐιδικὴ διδασκαλία τοῦ ἐν λόγω κλάδου τῆς ἐπιστήμης. Ἰδιαίτερα φροντίς καταβάλλεται εἰς τὴν ἐιδικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν σπουδαστῶν καὶ τῶν νέων ἱατρῶν εἰς τὰ τοῦ ἀναμνηστικοῦ τοῦ ἀσθε-

δῆ θὰ ἐβοήθει ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πρόληψιν ταλαιπωρίας καὶ ἀπωλείας χρόνου διὰ τὸν ἄρρωστον, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς συγχύσεως ἀρμοδιοτήτων, ἀλλὰ καὶ τὴν συνεργασίαν, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐπιβάλλει ταύτην, μετὰ τῶν πλειόνων ἱατρῶν χάριν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ὑγείας τοῦ ἀσθενοῦς.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καταφαίνεται ἅπαξ ἔτι, ἡ ἀνάγκη τῆς μορφώσεως καὶ τῆς καταρτίσεως τῶν νέων ἱατρῶν εἰς τὰς ἀπόψεις ταύτας, διότι ὁ ἱατρός, ὡς ὑπευθύνος ἐνεργῶν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ συνανθρώπου του, θέλει νὰ χρησιμοποίησῃ πᾶν κατάλληλον μέσον διὰ τὴν θεραπείαν καὶ τὴν ὑγείαν. Καὶ τώρα πλεον ὅλοι ἀντιλαμβάνομεθα, ὅτι ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ δὲν εἶναι κατωτέρα τῆς σωματικῆς ὑγιεινῆς καὶ ὅτι ἡ πρώτη ἔχει τοὺς νόμους τῆς καὶ τοὺς κανόνες τῆς, ὅπως καὶ ἡ δευτέρα⁽²⁴⁾.

★ ★ ★

Ἄλλὰ ἐὰν καλῆται ὁ ἱατρός νὰ βοηθήσῃ ἐπὶ τῇ θάσει καὶ τῶν κατευθύνσεων τούτων διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀρρώστου, δὲν ἔχει ὀλιγωτέραν μερίδα καὶ φροντίδα νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ ἄρρωστος. Βεβαίως ἡ ἀσθένεια εἶναι ἕνα ἀτύχημα, μία καταστροφή, μία συμφορὰ πολλάκις. Ἀπώλεια τῆς ἰσχύος, τῆς ζωτικότητος, μείωσις καὶ ἐξαφάνισις τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας, ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν συνήθη κοινωνικὴν ζωὴν, πόνοι καὶ ἀντιμετώπισις οὐχὶ σπανίως τοῦ φάσματος τῆς διακοπῆς εἰς τὸ νῆμα τῆς ζωῆς. Ἀτομικὴ ζημία ψυχοσωματικὴ, οἰκονομικὴ ζημία ἀκόμη, καὶ ταλαιπωρία μὲ ὅλα τὰ γνωστά ἐπακόλουθα.

Ἄλλὰ βεβαίως αὕτη εἶναι ἡ μία πλευρὰ, ἡ ἀρνητικὴ πλευρὰ τῆς ἀσθενείας. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη πλευρὰ, ἡ θετικὴ,

νοῦς, ὅπου ἐκτίθεται ἡ ἱστορία, ἡ προσωπικὴ ἱστορία, κάθε ἀρρώστου.

(24) Ἐπ' αὐτοῦ βλ. καὶ τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Rochedieu: «Ψυχολογία καὶ πνευματικὴ ζωὴ» εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Δημ. Χαροκόπου. Ἐκδόσεις ἡ «Δαμασκός», Ἀθῆναι 1950.

θά ἔλεγε κανείς πλευρά, ἢ ὁποία κάμνει νὰ ἐμφανισθῆ ἐπὶ σκηνης, πολλάκις, ὁ ψυχικὸς κόσμος, αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις τοῦ πάσχοντος. Νεαὶ ἀτομικαὶ προσαρμογαί, νέος ψυχικὸς προσανατολισμὸς ἀργὰ ἢ γρήγορα ἐκ μέρους τοῦ ἀσθενοῦς, ἀναγέννησις ἀπεσθεσμένων δυνάμεων, κάθαρσις ἔνεκα τῆς ἀρρώστειας. Μὲ αὐτὴν τὴν στάσιν, ἢ ἀρρώστεια, ἐνῶ ἦτο ἀρνητικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, μεταβάλλεται εἰς θετικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον καλεῖται νὰ βοηθήσῃ, ἐκ μέρους πλέον τοῦ ἰδίου τοῦ πάσχοντος εἰς μίαν νέαν κατάστασιν, ἢ ὁποία θὰ ἐκδιώξῃ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, τὸ ἄρρωστον, τὸ θλαπτικὸν στοιχεῖον.

Εἰς αὐτὸν τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν καὶ ἢ ἀρρώστεια ἀποκτᾷ πλέον μίαν ἔννοιαν, ἐνῶ προηγουμένως δὲν εἶχεν ἔννοιαν. Μὲ αὐτὴν καὶ μόνον τὴν ἔννοιαν ἀντιμετωπίζεται ὅλη ἡ πραγματικότης, ἢ ὁποία περιβάλλει τὴν ἀρρώστειαν. Μὲ τὴν πνευματικὴν ἔννοιαν περὶ τῆς νόσου, καὶ ἢ νόσος μελετᾶται καλύτερον καὶ ὁ ἄρρωστος ἀπαλλάσσεται ταχύτερον τῶν νοσογόνων στοιχείων⁽²⁵⁾.

Εἶναι εὐτύχημα διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδον ὅτι αἱ μελέται περὶ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ συνεπῶς περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τῶν συναφῶν μὲ τὴν ἀσθενεῖαν προβλημάτων, διαρκῶς καὶ περισσότερον πλουτίζονται⁽²⁶⁾. Ἄλλ' ἰδιαίτερος χρεωστοῦμεν χάριτας εἰς τὸν Ἑλβετὸν ἱατρὸν καὶ συγγραφέα Paul Tournier, ὁ ὁποῖος, κατὰ τρόπον συστηματικὸν καὶ γόνιμον εἰς ἀποτελέσματα, μᾶς εἰσήγα-

(25) Βλ. καὶ R. Siebeck, Paul Tournier, Th. Bovet, A. v. Orelli καὶ P. Plattner: «Die neue Sendung des Arztes», Tyrolia-Verlag, Innsbruck, Wien 1950. Ἀκόμη ἕλ. καὶ τὴν βιβλικὴν ἀντίληψιν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἐν Ἑσαίου, κεφ. 53.

(26) Βλ. Fred Mc Kinney: «The Psychology of Personal Adjustment», John Wiley and Sons inc. New York 1949. H. J. Eysenck: «Dimensions of Personality», Kegan Paul, Trench Trubner London 1947. Ludwig Binswanger: «Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins», Max Niehans Verlag, Zurich, 1942.

γε, κατὰ τοὺς καιροὺς μας, εἰς τὰ προβλήματα τῆς προσωπικότητος ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀρρώστειαν. Τὸ βιβλίον του «Médecine de la Personne», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1940, εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἐγνώρισε μίαν ἀπίστευτον κυκλοφορίαν εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην, νῦν δὲ καὶ ἔξω αὐτῆς. Ἡ σχετικὴ κίνησις, ἢ ὁποία ἀνεπτύχθη κατόπιν μὲ τὰς ἄλλας ἐκδόσεις, καὶ μὲ τὰς διεθνεῖς ἱατρικὰς ἐβδομάδας εἰς τὸ Bossey ἀπὸ τοῦ 1947, ἔδωκε μεγάλην ὄθησιν εἰς τὴν μελέτην ὅλων τῶν σχετικῶν προβλημάτων, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς ἐργασίας τὰς δημοσιευομένας ἐνταῦθα.

Ἄλλ' ἢ ἔρρευα ἐκτείνεται καὶ πέραν τῶν προβλημάτων τῆς νόσου. Ἀπὸ ἓνα ἀτύχημα, ὅπως ἢ ἀρρώστεια, ὁ ἄνθρωπος διδάσκεται τὴν ἀληθινὴν ἔννοιαν τῆς υἰείας. Ἡ υἰεία ἔχει τοὺς νόμους τῆς καὶ τοὺς κανόνας τῆς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι ἀπλῶς οἱ φυσικοχημικοὶ ὄροι τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ ζῆσῃ, νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον, νὰ ἐργασθῆ, νὰ παίξῃ ἓνα ρόλον, νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἐν τέλει, ἀλλ' ὄχι καὶ εἰς τὴν τελευταίαν γραμμὴν, ὅπως λέγει ὁ καθηγητῆς Siebeck, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἤθελε νὰ εἶναι «καλὸς» ἄνθρωπος. Ἡ ὀρχήστρα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ ἀναδίδῃ ἀρμονικοὺς ἤχους, οἱ ὁποῖοι νὰ ἀποτελοῦν μίαν συμφωνίαν⁽²⁷⁾. Τότε ὑπάρχει υἰεία καὶ τότε ἢ υἰεία αὕτη εἶναι ἓνα χρήσιμον ὄργανον διὰ τὴν Ζωὴν, ἢ ὁποία πρέπει νὰ εὕρῃ τὴν θέσιν τῆς μέσας εἰς τὸν κόσμον.

Ἄλλ' ἀπὸ τὴν στιγμὴν⁽²⁸⁾, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸ ἀτομικὸν ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀρρώστου, μὲ τὰς ἐσωτερικὰς του συγκρούσεις, τὴν ἔννοιαν τῆς νόσου, τὴν ἔννοιαν τῆς υἰείας καὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώπου μέσα εἰς τὴν ζωὴν, θὰ ἀντιμετωπίσωμεν πλέον καὶ τὸ πρόβλημα τῶν ἀξιών καὶ τοῦ ἀληθοῦς περιεχομένου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ὁ

(27) Βλ. Richard Siebeck: «Medizin in Bewegung», G. Thieme Verlag Stuttgart 1949, σ. 4, 12, 13.

(28) Βλ. Max Scheler: «Die Stellung des Menschen im Kosmos», Darmstadt 1928.

Von Monakow θεώρει, ότι είναι αδύνατον να αντιληφθώμεν την παθολογίαν των νευρώσεων, εάν αφίσωμεν κατά μέρος την έννοιαν τῆς ἀξίας. Πῶς λοιπόν ἄνευ ταύτης, θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν μιᾶς ὑγιοῦς προσωπικότητος; «Ἐλεγαν ἄλλοτε, γράφει ὁ René Biot, ὅτι ὁ ἄρρωστος πρέπει νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν προηγουμένην φυσικὴν του κατάστασιν (restitutio in integrum). Ἄλλ' αὐτὴ ἡ γνῶσις δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Ἡ ζωὴ ἀνανεοῦται ἀνεχωρῶς. Ἦμπορεῖ νὰ φέρῃ τὰ ἴχνη τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ τὰ ἐνσωματώνει εἰς μίαν νέαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ λειτουργικὴ ἰσορροπία καθίσταται δυνατὴ. Αὐτὴ ἡ νέα κατάστασις τῆς ὑγείας ἀποκτᾶται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐπιτύχῃ μίαν δραστηριότητα ἀξίαν τῆς φύσεώς του. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἡμπορῇ νὰ τρώγῃ καὶ πάλιν ἄνευ πόνων, νὰ θαδίζει ἄνευ ἐνοχλημάτων. Θὰ χρειασθῇ νὰ ζῆσῃ ἕνα νέον τρόπον ζωῆς, δημοουργικόν, μὲ τὴν νευρικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν κυριαρχίαν, καὶ μὲ τὴν καλὴν ἀπόδοσιν εἰς τὸ ἔργον του». Ὁ δὲ καθηγητὴς R. Leriche, σημειώνει ὅτι ἡ «ιατρικὴ, μεθυσμένη ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὰς νέας κατακτήσεις, περιμένει ἔστω καὶ ἕνα λεπτόν συνθέσεως. Θὰ ἤθελα νὰ πάρῃ νέαν πνοὴν κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανον τῆς Κῶ». «Μὲ τὴν ἀνάλυσιν μόνον, γράφει ὁ Martiny, ὠδηγήθημεν εἰς μίαν στείροτητα. Ἡ ἀνάλυσις, μόνω, δημιουργεῖ δευτέρας τάξεως ἀνθρώπους».

Ὁ καθηγητὴς Siebeck παραθέτει ἕνα πλῆθος παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν μακρὰν πειρὰν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν σύγχρονον βιβλιογραφίαν, ὡς καὶ ἀπὸ τὴν πανεπιστημιακὴν κλινικὴν τῆς Ἀϊδελβέργης, τὴν ὁποίαν διευθύνει, ἕνα πλῆθος περιπτώσεων, ὅπου φαίνεται καθαρὰ ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀξιών, ἡ ἐπίδρασις τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀρρώστου καὶ φυσικὰ καὶ τοῦ ὑγιοῦς.

Τί θὰ εἶπτε, ἐρωτᾷ, εἰς τὸν ἀσθενῆ, περὶ τῶν συγκρούσεών του, περὶ τῶν προβλημάτων του, περὶ τῶν κοινωνικῶν του σχέσεων, περὶ τῆς ἐργασίας του, ὅταν θὰ προσπαθήσετε μὲ τὴν θεραπείαν νὰ κτίσετε μίαν νέαν προσωπικότητα, περισ-

σότερον αὐθεντικὴν, περισσότερο ἰσορροπημένην; Μία νέα εἰκὼν τῆς προσωπικότητος ἔρχεται ἐπὶ σκηνῆς, ἡ ὁποία ὅπως λέγει ὁ Pierre Delore⁽²⁹⁾, «θὰ παρουσιάσῃ κατὰ κύριον λόγον μίαν ψυχικὴν ἁρμονίαν, μίαν εἰλικρινῆ ἐσωτερικὴν ζωὴν, καὶ ὄχι θεατρικὴν, μίαν ὑψηλὴν πνευματικότητα. Αὐτὰ εἶναι πρῶτης τάξεως στοιχεῖα μιᾶς ὑγιοῦς προσωπικότητος». Φυσικῶς, λοιπόν, ὀδηγοῦμεθα διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν ὑψηλὸν αὐτὸν σκοπὸν, ὁ ὁποῖος κἀμεν τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην ἕνα ἱερὸν λειτουργημα, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς κοσμοθεωρίας. Τῆς κοσμοθεωρίας ἐκ μέρους τοῦ ἱατροῦ, τῆς κοσμοθεωρίας ἐκ μέρους τοῦ ἀρρώστου. Ἄλλ' ἡ κοσμοθεωρία εἶναι πέραν τῆς ἐπιστήμης, διότι θέλει νὰ δώσῃ τὴν λύσιν τοῦ δράματος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὴν λύτρωσιν. Ἡ δὲ λύτρωσις εἶναι νοητὴ μόνον sub specie aeterni. Καὶ αὐτὴ ἡ θεώρησις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς πλήρους, τῆς ὀλοκληρωμένης, τῆς χριστιανικῆς προσωπικότητος, ἡ ὁποία ἐξαντλεῖ ὅλην τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου⁽³⁰⁾. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα φωτίζονται αἱ διάφοροι ὅψεις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πρόοδος τῆς ἡλικίας, ἡ τελείωσις τοῦ φύλου, ἡ κληρονομικότης, τὸ περιβάλλον, αἱ ἀναλογίαι τοῦ χαρακτῆρος κ.λ.π. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ πόνος τῆς ἀρρώστειας γίνεται πλήρης ἐννοίας καὶ ὁρηθεῖ εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἐντός μας ἀληθοῦς κόσμου, ὡς

(29) Εἰς τὸ ἔργον τοῦ «Homme, quelles sont tes exigences?», édit. Oliven, Paris 1949, ὁ Pierre Delore ἐκθέτει, μιμούμενος τὸ ὕφος τῆς «Πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος, μίαν ὑγιεινὴν τοῦ ἀσθεως, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ πολῖται θὰ προήγοντο εἰς ἁρμονικὰς, ὑγιεῖς προσωπικότητας. Ὁ δὲ ἱατρός Raymond P. Trotot, chef de Clinique Neurochirurgicale, Paris, ἀφιερώνει εἰς εἰδικὰς κατασκηνώσεις παρὰ τὸ Gillevoisin, «ἐβδομάδας» ἐκπαιδευτικὰς, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ φοιτηταί τῆς ἱατρικῆς ἐκπαιδεύονται καὶ μελετοῦν τὰ προβλήματα τῆς ἱατρικῆς καὶ τοῦ ἱατροῦ ἔναντι τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀσθενοῦς.

(30) Βλ. τὴν ἔκδοσιν τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» τῆς Ἑλλάδος «Towards a Christian Civilization», Damascus Publications, Athens 1950.

ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ συνανθρώπου μας, τὸν ὁποῖον θλέπομεν καθαρότερα, ταπεινότερα, οὐσιαστικότερα⁽³¹⁾.

Εἰς τὴν συνεργασίαν μεταξὺ ἱατροῦ καὶ ἄρρώστου ἐπὶ τῇ θάσει μιᾶς τόσοσ καθαρᾶς γραμμῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συνεργασίαν μεταξὺ ὄλων τῶν κοινωνικῶν παραγόντων τοῦ πολιτισμοῦ, θλέπει ὁ καθηγητῆς C. G. Jung, τὴν λύσιν πολλῶν προβλημάτων τοῦ ἄρρώστου ἀνθρώπου⁽³²⁾. Ἐπὶ τῇ θάσει τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας, ὁ ἱατρὸς ἀναγνωρίζει τὴν ἔννοιαν τῶν σιγμῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι καὶ τοῦ θανάτου. Ὁ δὲ ἄρρωστος ἀνακαλύπτει—εἶναι ἡ πολυτιμότερα ἐμπειρία τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου—τὴν ἔννοιαν τῆς ὑγείας, τὴν ἔννοιαν τῆς νόσου, τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς. Δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμων, ὁ ὁποῖος σοθαρῶς σήμερον νὰ ἀμφισβητῇ τὴν ἀξίαν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου διὰ τὴν ἀσθενείαν καὶ τὴν κατὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀσθενείας, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται, ἔνεκεν ἑνὸς ὀρθοῦ προσανατολισμοῦ εἰς τὴν ζωὴν. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἔχει καὶ τὸ περίφημον «*orandum est ut sit mens sana in corpore sano*», τὸ ὁποῖον μόνον εἰς τὴν πληρότητά του ἀποδίδει τὴν πραγματικότητα. Ναί, εἶναι ἀλήθεια, ἡ ψυχικὴ ὑγεία σφῶζει καὶ τὴν σωματικὴν ὑγείαν!

★ ★ ★

Εἰς τὴν παγκόσμιον στροφήν τῶν ἐπισημόνων τοῦ 20οῦ αἰῶνος πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας περικλείει τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, ἡ ἱατρι-

(31) Θαυμασίας ψυχολογικὰς ἐργασίας ἐπὶ τοῦ προβλήματος τοῦ πόνου, ὡς καὶ τῆς θέσεως τῶν ἀξιῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἄρρώστου, ἔχουν γράψει οἱ Henz Fleckenstein «*Persönlichkeit und Organ-minderwertigkeiten*», Herder Co Würzburg 1938 καὶ ὁ Georg Siegmund («*Schmerzverarbeitung*» «*Stimmen der Zeit*» Sept. 1949, σ. 518-528).

(32) C. G. Jung: «*Seelenprobleme*» καὶ «*Die Beziehungen der Psychotherapie zur Seelsorge*» (Leipzig-Stuttgart 1932), ὅπου γίνεται εἰδικῶς λόγος περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ ἐξομολόγου εἰς τὴν λύσιν τῶν νοσούντων αἰτίων.

κὴ ἐπιστήμη, ὑπευθύνως ἐπιλαμβανομένη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι πρωτοπόρος. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ στροφή τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, θὰ χρειασθῇ πολλὴν ἐργασίαν διὰ νὰ γίνῃ σαφῆς εἰς τὰς ἐπιδιώξεις της καὶ τὸ ἀληθὲς πνεῦμά της. Στροφή πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, δὲν σημαίνει ἀπλῶς ἕνα νεφελῶδη «*ἰδεαλισμὸν*», ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ εἰς ρωμαντικὰς σκέψεις καὶ νεφελῶδη ἰδέαν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς μὲ τὰ μεγάλα της προβλήματα, τὰ ὁποία περιμένουν λύσιν. Εἶναι γνωστὸν πλέον σήμερον ὅτι ὁ γερμανικὸς ἰδία ἰδεαλισμὸς (τύπου Hegel, Fichte κ.λ.π.), ὠδήγησεν ἐν τέλει εἰς μίαν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν περὶ τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν θεμελίωσιν ἀκόμη συστημάτων, τὰ ὁποία κατετυράνησαν τὸν ἀνθρώπον. Αὐτὴ ἡ νοσηραρχικὴ ἀντιμετώπισις τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία τόσοσ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πραγματικότητα διὰ μίαν ἀληθινὴν ζωὴν, αὐτὰ τὰ «*ἰδεατὰ*» σχήματα, χωρὶς ἐπαφῆν μὲ τὸν ζωντανὸν ἀνθρώπον, δημιουργοῦν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι χιμαιρικὴ ἡ ἔννοια μιᾶς ἀνωτέρας ζωῆς καὶ ἄρα καταλήγουν εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὴν διαρκὴ μετᾶθεσιν τῆς πραγματώσεως ἑνὸς καλυτέρου μέλλοντος.

Ἐνας τοιοῦτος «*ἰδεαλισμὸς*» ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν, ἡ ὁποία ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν «*ἑαυτὸν του*» καὶ τὴν λύτρωσίν του, θὰ ὠδήγει εἰς ἕνα ἄρρωστον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ θὰ προσέθετε νέας συγκρούσεις εἰς τὸν κουρασμένον ἀνθρώπον τῆς σήμερον. Ἄλλ' ἡ στροφή πρὸς τὰς πνευματικὰς ἀξίας σημαίνει νὰ βοηθῶμεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπιτυχημένης, τῆς χριστιανικῆς προσωπικότητος, ἡ ὁποία θὰ νικήσῃ τὰς δυσκολίας τοῦ αἰῶνος. Σημαίνει μίαν σοθαρὰν, καὶ ἀξίαν σοθαρῶν ἀνθρώπων, φροντίδα νὰ ζήσουν τὴν χριστιανικὴν ζωὴν μὲ συναίσθησιν τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σημερινοῦ κόσμου καὶ νὰ χαροῦν τὸ μήνυμα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἐλπίδος, πού φέρει τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὸν σημερινὸν ἄρρω-

στον, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ γνωρίσωμεν διὰ νὰ τὸν ἀγαπήσωμεν. Ἐάν τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, μὲ ὅλην τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν καὶ τὸν χριστιανικὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, δὲν διαποτίσῃ καὶ τὴν σημερινὴν ἱατρικὴν σκέψιν καὶ ἐνέργειαν, τότε θὰ συμβῆῖ ἕνα ἀκόμη ἀτύχημα, παρὰ τὴν στροφὴν τῆς ἐπιστήμης ἢ μᾶλλον ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς φοβερᾶς παρανοήσεως ἐκ τῆς στροφῆς αὐτῆς. Ἐάν δηλαδὴ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα δὲν ἀποτελέσῃ περιεχόμενον ζωῆς, τότε ἡ ἱατρικὴ περιπίπτει εἰς τὰς χεῖρας τῆς μαύρης μαγείας.

Τότε ἡ μαγεία θὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν χριστιανικὸν τρόπον

ζωῆς, διὰ νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὸν ἄρρωστον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὑγιῆ, ἕνα παιδαριῶδες καὶ ἀφελὲς περιεχόμενον τῆς ζωῆς του, ὅπως ἔκαμε μὲ ἄλλας ἀναλογίας καὶ ὁ ὕλισμὸς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος.

Ἄλλ' ἡ σημερινὴ πραγματικότης εἶναι, ὅτι ἡ ἱατρικὴ μετὰ τοὺς τόσους θριάμβους τῆς, φθίνοντος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, παραδίδει εἰς τὴν ἐπερχομένην γενεάν τὴν θριαμβευτικώτεραν τῆς ἀνακάλυψιν, ἢ ὁποῖα θὰ συντελέσῃ, ὅσον οὐδεμία ἄλλη, εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ὑψηλοτέρου δυνατοῦ ἐπιπέδου τῆς ὑγείας εἰς τὸν ἄνθρωπον: παραδίδει τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς!

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

«ΟΙ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ ΤΟΥΤΟΥ»

Ἔχουμε καρδιᾶς
ἐνορχηστρωμένες σ' ἐξοντωτικὰς ἐπιθυμίας
καὶ σ' ἐξηδονισμένο μῖσος.
Θὰ ἐφοδιαστοῦμε ἀργότερα
τεχνητὰς καρδιὰς
ἀπρόσβλητες ἀπ' ἀγάπη
ἀλύγιστες στὸ ἔλεος.
Ἡ τεχνικὴ εἶναι τὸ στήριγμά μας:
Μ' αὐτὴν γνωρίσαμε κρυφὰς
ἀκατάβλητες δυνάμεις
κατασκευάσαμε μηχανικὴ σκέψη
ἀνοίξαμε τὸ δρόμον
πρὸς τὸ ἄπειρον.
Εἴμαστε ὑπερήφανοι
γιὰ τίς δημιουργίες μας.
Ὅσο γιὰ τὴν τέχνην
—ἄχρηστο ὄνειρον—
εἶν' ἡ αἴσθησις τοῦ χαμένου χρόνου.
Τὸ φῶς κι' ἡ ἀλήθεια
μᾶς προκαλοῦν ναυτία

ἄφοῦ ἔχουμε τὴν ἔκφραση
τῶν προσωπειῶν μας
σὲ κάθε ὥρα γιὰ κάθε περίστασις...
Φτιάχνουμε μηχανὰς ὀλέθρου
γιὰ τὴν μελλοντικὴν
τῆς εὐτυχίας μας τὴν ἐξασφάλισιν.
Ἐπιβλήθηκαμε ἐξουθενωτικὰ
στοὺς ἀδυνάτους καὶ τοὺς ταπεινοὺς.
Τοὺς ρουφήξαμε τὸν καθαρὸν ἀέρα
γιὰ νὰ ξεχάσουν τὰ πουλιὰ
ποῦ τραγουδοῦσαν τὴν ἐλευθερίαν τους.
Σ' αὐτὴν κυριαρχήσαμε τεχνικὰ
τὴν ἴδιαν μας τὴν φθορὰ
οἱ ἱστορίες γι' ἄλλη ζωὴ
θὰ εἶναι «γραῶδεις μῦθοι»...
Μιὰ θερμὴ παράκλησις μονάχα:
Μὴ μᾶς μιλάτε διόλου
γιὰ τῆς ζωῆς τὸ τέρμα.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Όταν εἰς τὰς ἡμέρας μας ἡ ἑλληνική ἐκπαίδευσις στρέφεται μὲ ἀνανεωμένον τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν Πολιτισμὸν, τὴν φυσικὴν πηγὴν τοῦ ἰδεολογικοῦ της περιεχομένου καὶ ἐπισήμως γίνεται λόγος περὶ Ἑλληνοχριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς⁽¹⁾, ἐπίκαιρος καθίσταται ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ καὶ ἀναζήτησις τῶν πηγῶν τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸν ἰδεολογικὸν κορμὸν τοῦ ἔθνους διὰ μέσου τῶν αἰῶνων. Ἡ ἑλληνικὴ σοφία καὶ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, ἐνηρμονισμένα ἱστορικῶς καὶ ἀξιολογικῶς, ἀπετέλεσαν τοὺς θεμελιῶνς λίθους καὶ τὸν ἀσφαλὴ προσανατολισμὸν, ὃχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ πάσης γνησίας ἀνθρωπιστικῆς κινήσεως.

Πρωτοεργάτης καὶ θεμελιωτὴς τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας ἐπὶ τῆς ἀδιασπάστου ἐνότητος τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μ. Βασίλειος κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα. Διὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἀγωγῆς τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε, συνδυάσας κατὰ τὸν ἀρμονικώτερον τρόπον τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ παιδείαν μετὰ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας καὶ ἠθικῆς, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας τῶν κλασσικῶν σπουδῶν, κατέστη ὁ πρῶτος Χριστιανὸς ἀνθρωπιστὴς παιδαγωγὸς καὶ ἤσκησεν ἕκτοτε βαθεῖαν ἐπίδρασιν, ὃχι μόνον ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς καὶ Ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀνθρωπιστὰς παιδαγωγοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν Δύσιν.

Ὡς ἀναμορφωτὴς δὲ τοῦ Μοναχισμοῦ καὶ θεμελιωτὴς τῆς μοναστηριακῆς ἐκπαιδεύσεως, ὁ μέγας Ἱεράρχης τῆς Καππαδοκίας κατέστησε τὴν μοναστικὴν κίνησιν πηγὴν πολιτιστικῆς ἀκτινοβολίας καὶ παιδαγωγικῆς ἐπιδράσεως διὰ μέσου τῶν αἰ-

ῶνων εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς ἀνθρωπιστοῦ παιδαγωγοῦ καὶ ὡς ἐκπολιτιστοῦ μοναχοῦ προτίθεται νὰ παρουσιάσῃ ἀδρομερῶς τὸ παρὸν ἄρθρον.

Ἑλληνοχριστιανικὴ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς.

Ὁ μελετητὴς τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μ. Βασιλείου θαυμάζει τὸν πλοῦτον καὶ τὸ βάθος τῆς κλασσικῆς μορφώσεως τὴν ὁποίαν ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὰ ὁ θεῖος πατὴρ. Ἀναρίθμητοι εἶναι αἱ παραπομπαὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ αἱ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας, μὲ πολλὴν μεθοδικότητα καὶ τέχνην, χρησιμοποιεῖ ἰδέας τῶν κατὰ τὴν συζήτησιν καὶ ἀνάπτυξιν χριστιανικῶν θεμάτων. Ποιηταί, ὅπως ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Εὐριπίδης· ἱστορικοί, ὅπως ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος καὶ φιλόσοφοι, ὅπως ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Δημόκριτος, ὁ Ζήνων, ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἰδίᾳ δὲ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἀναφέρονται μέσα εἰς τὰ ἔργα του μὲ μίαν ἀνεσιν καὶ οἰκειότητα, ἡ ὁποία μαρτυρεῖ ὃχι μόνον τὴν βαθεῖαν γνῶσιν καὶ ἐκτίμησιν, τὴν ὁποίαν ἔτρεφεν ὁ Μ. Βασίλειος δι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν εἰς πολλὰ σημεῖα ὑπέστη ἐκ τῶν κλασσικῶν σπουδῶν του.

Εἰς θέματα ἀγωγῆς φαίνεται νὰ ἔχῃ ἰδιαίτερος ἐπηρεασθῆ ἀπὸ ἰδέας τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ νὰ ἔχῃ διαμορφώσει μίαν νέαν παιδαγωγικὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἓνα συνδυασμὸν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς.

Ὅτῳ, ἀναφερόμενος εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Μ. Βασίλειος παραδέχεται ὅτι οὗτος ἐπλάσθη «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»⁽²⁾

(1) Κιτσαρᾶ Ι.: Ἑλληνοχριστιανικὴ Παιδεία. Περ. «Ἐπιστημονικὸν θῆμα τοῦ διδασκάλου», τόμ. 1968, σελ. 10-23.

(2) Ὅμιλία εἰς Ἑξαήμερον ΙΧ, 6, ΜΕΠ, 29, 204.

καὶ ὅτι, ἐνῶ φέρει τὴν φθορὰν ἐκ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, διατηρεῖ ἐν σπέρματι τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀλλαγὴν, τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξέλιξιν του. «Ἐἴσι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν», γράφει, «αἱ ἀρεταὶ κατὰ φύσιν, πρὸς ἃς ἡ οἰκειώσεις τῆς ψυχῆς οὐκ ἐκ διδασκαλίας ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐνυπάρχει»⁽³⁾. Βλέπομεν ἐδῶ τὴν θεωρίαν τῆς δυναμικῆς παιδαγωγικῆς, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ κατέχει σπουδαιότητα σημασίαν εἰς τὴν σύγχρονον παιδαγωγικὴν σκέψιν. Ἀλλαχοῦ ὁ Μ. Βασίλειος ὁμιλεῖ περὶ στροφῆς τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν θεάν τῆς ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἀντανάκλασεως τοῦ ἡλίου πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν ἥλιον⁽⁴⁾, ἐννοῶν, ὅπως ὁ Πλάτων δι' ἀναλόγου παρομοιώσεως, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦ εἰς τὴν «Πολιτείαν» του, τὴν ἔμφυτον δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν θέωσιν⁽⁵⁾.

Βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν Μ. Βασίλειον ὡς καὶ διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας φιλοσόφους εἶναι ἡ διανοητικὴ του λειτουργία καὶ δύναμις. «Καλὸν μὲν ὁ νοῦς... καὶ καλὸν τοῦ νοῦ ἡ ἐνέργεια» ὅτι, ἀεικίνητος ὢν οὗτος, πολλάκις μὲν φαντασιοῦται περὶ τῶν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων, πολλάκις δὲ εὐθυβόλως ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν φέρεται⁽⁶⁾, γράφει εἰς μίαν του ἐπιστολήν.

Μεγαλυτέραν ὅμως σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὴν ἠθικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἔννοσις καὶ ἡ ταῦτισίς του μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅποτε ἡ ψυχὴ «νοεῖ μὲν τὸ ἀγαθὸν καὶ οἶδεν αὐτοῦ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ ἔχει ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἐπιμενοῦσα τῇ τοῦ καλοῦ θεωρίᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν νοητῶν, διαφυλάσσει αὐτῆς τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν⁽⁷⁾. Ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ κατάπτωσης προέρχεται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθέρας ἐκλογῆς τῆς ἀνευ Θε-

οῦ ζωῆς, διότι, ὡς συμπληρώνει, ὁ ἄνθρωπος «ἔχει ἐξουσίαν καὶ ἀπονεῦσαι ποτε τοῦ καλοῦ»⁽⁸⁾. Εἰς τὴν περιήλωσιν ταύτην «τῇ πρὸς τὰ πάθη τῆς σαρκὸς ἐπιπλοκῇ ποικίλῃ ἐποιήσαμεν καὶ παντοδαπὴν τὴν καρδίαν, τὸ θεοειδὲς αὐτῆς καὶ ἀπλοῦν καὶ μονότροπον διαφθείραντες»⁽⁹⁾. Ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ὀδηγεῖται πάλιν εἰς τὴν φυσικὴν του κατάστασιν διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ διὰ τῆς ἀγωγῆς.

Ὁ Μ. Βασίλειος ὀρίζει ὡς ἐνάρετον ἄνθρωπον, ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος «εὐθύς ἐστι τῇ καρδίᾳ, ὁ τὸν λογισμὸν μὴ ἔχων ῥέποντα πρὸς ὑπερβολήν, μηδὲ ἔλλειψιν, ἀλλ' ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ μέσον τῆς ἀρετῆς»⁽¹⁰⁾. Ἐδῶ μᾶς ὑπεθυμίζει τὸν ὀρισμὸν τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν ἀρετὴν⁽¹¹⁾. Ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην τὸ «μέσον τῆς ἀρετῆς» καθορίζεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει κοινὴν καὶ πρακτικὴν λογικὴν, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον τοῦτο καθορίζεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διότι ἀρετὴ εἶναι «ἡ ἐξ ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότης κατ' ἐντολήν τοῦ Κυρίου χρησις» τῶν ἀγαθῶν⁽¹²⁾, ὡς γράφει ἄλλαχοῦ.

Ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου συνδέονται πρὸς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ πλευράν. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶναι «νάος Θεοῦ». Ὁμιλεῖ συχνὰ περὶ τῆς σωματικῆς ὑγείας, παραλλήλως πρὸς τὴν πνευματικὴν τοιαύτην. Ἡ φροντίς ὅμως τοῦ σώματος πρέπει νὰ ἔχη ὡς ἀπώτερον σκοπὸν τὴν διανοητικὴν ἐξέλιξιν καὶ ἠθικὴν τελείωσιν. Τοῦτο ὑποστηρίζει καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὴν «Πολιτείαν» του καὶ εἰς τοῦτον ἀναφέρεται ὁ Μ. Βασίλειος, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἰδέαν του αὐτῆν: «Ἐνὶ δὲ λόγῳ, παντὸς ὑπεροπτεῖον τοῦ σώματος τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ κατορωρύχθαι μέλλοντι, ἢ τοσοῦτον ἀν-

(3) Ἐνθ. ἀνωτ. 196 Β.

(4) Ὁμιλία πρὸς τοὺς νέους κ.λ.π., 2, ΜΕΠ, 31, 568 Β.

(5) Πρῶ. Πλατ. Μεν. 86 Β «Ἀεὶ ἡ ἀλήθεια ἡμῖν τῶν ὄντων ἐστι ἐν τῇ ψυχῇ».

(6) Ἐπιστολὴ 233, 1, ΜΕΠ, 32, 864 CD.

(7) Ὁμιλία «Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, 6, ΜΕΠ, 31, 344 BC.

(8) Ἐνθ' ἀνωτ.

(9) Ὁμιλία εἰς τὸν 32ον Ψαλμόν, 8, ΜΕΠ, 31, 344 Β.

(10) Ὁμιλία εἰς τὸν 7ον ψαλμόν, 7, ΜΕΠ, 29, 244 D.

(11) Ἠθικὰ Νικομάχεια, II, Κεφ. 6.

(12) Ὅροι κατὰ Πλάτος, 2, ΜΕΠ, 31, 909 Β.

θεκτέον αὐτοῦ, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπερθεσίαν φιλοσοφία κτωμένου»⁽¹³⁾.

Εἰς τὸ ἠθικὸν ἰδεῶδες τῆς ἀγωγῆς ὁ Μ. Βασίλειος περιλαμβάνει τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀρετὰς τῆς ἀρχαιότητος, ἴτοι τὴν φρόνησιν, τὴν ἀνδρείαν, τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην, τὰς ὁποίας ἀναλύει ὁ Πλάτων ἐκτενῶς εἰς τὴν «Πολιτείαν». «Διὸ ἐπαινετὴ πᾶσιν ἡ σωφροσύνη· καὶ ἀποδεκτὴ ἡ δικαιοσύνη· καὶ θαυμαστὴ ἡ ἀνδρεία· καὶ ἡ φρόνησις περισπούδαστος», γράφει ὁ Μ. Βασίλειος. Ἄλλὰ δὲ σταματᾷ εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς μόνον. Περιλαμβάνει εἰς τὸ παιδαγωγικὸν ἰδεῶδες του καὶ ὅλας ἐκείνας τὰς ἀρετὰς, αἱ ὁποῖαι συνθέτουν τὸν «ἄρτιον ἄνθρωπον», τὴν χριστιανικὴν προσωπικότητα, ἴτοι τὴν πίστιν, τὴν μετριοφροσύνην, τὴν ἀγνότητα, καί, ὑπεράνω ὅλων, τὴν ἀγάπην. Ἡ ἔμφυτος κοινωνικότης τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν διεκήρυξεν ὁ Ἀριστοτέλης, εὐρίσκει τὴν ὑψηλότεραν μορφήν καὶ ἔκφρασιν εἰς τὴν χριστιανικὴν παιδαγωγικὴν. «Τίς οὐκ οἶδεν», γράφει ὁ Μ. Βασίλειος, «ὅτι ἡμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος καὶ οὐχὶ μοναστικόν, οὐδὲ ἄγριον; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν ὡς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις καὶ χρῆζειν ἀλλήλων καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον»⁽¹⁴⁾. Ἡ ἔννοια τῆς ἀγάπης ἀποτελεῖ διὰ πρώτην φορὰν παιδαγωγικὸν ἰδανικὸν καὶ δύναμιν ἀγωγῆς διὰ τὴν διακηρυχθῆ ἀπὸ τοῦς μεγαλύτερους παιδαγωγοὺς διὰ μέσον τῶν αἰῶνων ὡς ἡ μεγαλύτερα παιδαγωγικὴ ἀρετὴ.

Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον εἶναι ἡ ἠθικὴ τελείωσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ὁμοίωσις του πρὸς τὸν Θεόν. «Πρόκειται ἡμῖν ὁμοιωθῆναι Θεῷ, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπου φύσει. Ὁμοίωσις δὲ οὐκ ἄνευ γνώσεως· ἡ δὲ γνώσις οὐκ ἐκτὸς διδασμάτων», γράφει, ἐπαναλαμβάνων τὸν ὑψιστον σκοπὸν τῆς πλατωνικῆς παιδαγωγικῆς, ὁ ὁποῖος ἦτο «ἡ ὁμοίωσις Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν»⁽¹⁵⁾.

Τέλος ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ Μ. Βασιλείου

(13) Πρὸς τοὺς νέους κ.λ.π., 7, ΜΕΠ, 31, 584 Β. Πρὸλ. Πλατ. Πολιτεία, 403-412.

(14) Ὅροι κατὰ Πλάτος ΙΙΙ, 1, ΜΕΠ, 31, 917 Α.

(15) Πλάτωνος Θεαίτητος, 176 Β.

ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς αἰωνίας παιδαγωγικῆς, καθ' ὅσον δὲν περιορίζεται εἰς τὸν ἄνθρωπον τῆς παρουσίας ζωῆς, ἀλλ' εἰς τὸν αἰώνιον ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον τοῦ οὐρανοῦ. «Ἡμεῖς, ὦ παῖδες, οὐδὲν εἶναι χορῆμα παντάπασι τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦτον ὑπολαμβάνομεν, οὔτ' ἀγαθόν τι εἶναι νομίζομεν ὅλως... ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον προΐμεν ταῖς ἐλπίσι καὶ πρὸς ἕτερον βίον παρασκευὴν ἅπαντα πράττομεν»⁽¹⁶⁾.

Ὁ Μ. Βασίλειος δὲν ἐμελέτησε καὶ ἀφωμοίωσε μόνον τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν καὶ παιδαγωγικὴν σκέψιν. Ὁς κοινοτόμος παιδαγωγὸς συνεδύσασεν αὐτὴν μετὰ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, θεμελιώσας οὕτω μίαν νέαν περίοδον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως καὶ μίαν νέαν παιδαγωγικὴν φιλοσοφίαν, τὴν Ἑλληνοχριστιανικὴν Παιδείαν.

Κλασικαὶ σπουδαὶ καὶ χριστιανικὴ ἀγωγή.

Δὲν ἦτο μόνον ὁ συγκερασμὸς τῶν περὶ παιδείας ἰδεῶν τῆς ἀρχαιότητος μετὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος κατέστησε τὸν Μ. Βασίλειον πρωτεργάτην τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδαγωγικῆς. Ἦτο συγχρόνως καὶ ἡ θέσις τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Χριστιανῶν νέων.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ πλειονότης τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῶν πέντε πρώτων αἰώνων, ὅπως ὁ Ἰουστίνος, ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὀριγένης, ὁ Αὐγουστίνος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης κ. ἄ., ἔχοντες ἐνδιατρίφει εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὑπῆρξαν πάντοτε θερμοὶ ὑποστηρικταὶ αὐτῆς καὶ πολλὰς ἀπὸ τὰς ἰδέας τῆς ἀρχαιότητος εἶχον συνδυάσει πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ἐν τούτοις ἐδίσταζον νὰ ἐκφραστοῦν ὑπὲρ αὐτῆς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἢ καὶ νὰ συστήσουν τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὰ σχολεῖα. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως τοῦ

(16) Πρὸς τοὺς νέους κ.λ.π., 2, ΜΕΠ, 31, 565 Β.

Μ. Βασιλείου ἢ πρωτοβουλία τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, ὅπως καθορίσῃ θετικῶς καὶ σαφῶς τὴν σχέσιν, ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξύ τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς.

Τὸ πρόβλημα βεβαίως ἦτο ἐξαιρετικῶς δύσκολον. Αἱ οὐσιώδεις διαφοραὶ αἱ ὁποῖαι ἐχώριζον τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν, οἱ διωγμοὶ τὸν Χριστιανῶν καὶ ἡ φθοροποιὸς ἐπίδρασις τῆς ἀποσυνθετικῆς εἰδωλολατρικῆς κοινωνίας εἶχον δημιουργήσει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανῶν μίαν ἀποστροφὴν καὶ ἀρνητικὴν διάθεσιν ἔναντι παντὸς μὴ χριστιανικοῦ, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας. Ἐκπρόσωποι τῆς ἀρνητικῆς αὐτῆς θέσεως ἦσαν ὁ Τερτυλλιανὸς καὶ ὁ Τατιανός, οἱ ὁποῖοι κατεπολέμησαν τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν μετὰ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ. Τὴν ἀρνησὶν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν εἶχεν ἐπιτείνει καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου προσπάθεια πρὸς ἀναβίωσιν τῆς εἰδωλολατρικῆς ἀρχαιότητος, τῆς ἀναβιώσεως ταύτης ἐπιδιωχθείσης διὰ τῆς κλασσικῆς κριτικῆς ἐκπαίδευσως. Ὡς χαρακτηριστικῶς ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν περιεφρόνουν τὴν «ἔξωθεν παιδείαν» ὡς «ἐπιβόλον καὶ σφαλερὰν καὶ Θεοῦ πόρρω βάλλουσαν, κακὴς εἰδότης»⁽¹⁷⁾.

Ὁ Μ. Βασίλειος ὁμοῦ διείδε περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν μορφωτικὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, ἢ ὁποία ἠδύνατο κάλλιστα νὰ συνδυασθῇ πρὸς τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς. Ἡ χριστιανικὴ ἐκπαίδευσίς εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Μετὰ τὸ πέρασ τῶν διωγμῶν καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπισήμου θρησκείας τοῦ κράτους, ἡ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνάγκην μορφωμένων μελῶν διὰ νὰ κατανοοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς νέας θρησκείας καὶ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ διαδίδουν εἰς μεγαλυτέρας μάζας λαοῦ. Ἐξ ἄλλου τὰ χριστιανικὰ σχολεῖα ἦσαν ἐλάχιστα καὶ ἡ πλειονότης τῶν Χριστιανῶν νέων ἐμορφώνετο εἰς εἰδωλολατρικὰ σχολεῖα.

Αἱ ἀνωτέρω συνθήκαι ὠδήγησαν, ὡς

φαίνεται, τὸν Μ. Βασίλειον νὰ γράψῃ τὴν ὁμιλίαν του: «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελούνη λόγων». Εἰς τὴν ὁμιλίαν ταύτην ὑποστηρίζει ὅτι αἱ κλασσικαὶ σπουδαὶ εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς τὴν χριστιανικὴν μόρφωσιν. Ἦτο ὁμοῦ ὑποχρεωμένος νὰ λάβῃ παρομοίαν θέσιν μετ' ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ Πλάτων, ὅταν ἐσχεδιάζε τὸ πρόγραμμα ἐκπαίδευσως διὰ τὴν ἰδανικὴν του πολιτείαν. Καθώρισε δηλαδὴ ὅτι ἡ μελέτη τῶν κλασσικῶν ἔπρεπε νὰ γίνεταί κατόπιν αὐστηρᾶς ἐπιλογῆς τῶν κειμένων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θὰ συνετέλουν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς χριστιανικῆς προσωπικότητος. Θεωρεῖ ὁ Μ. Βασίλειος τὴν κλασσικὴν παιδείαν ὡς ἀπαραίτητον προγύμνασιν καὶ προετοιμασίαν τοῦ νοῦ διὰ τὴν σύλληψιν καὶ κατανόησιν τῆς χριστιανικῆς παιδείας. «Ἐως γέ μὴν ὑπὸ τῆς ἡλικίας ἐπακούειν τοῦ βάθους τῆς διανοίας αὐτῶν οὐχ οἶόν τε, ἐν ἑτέροις οὐ πάντη διεστηκόσιν, ὥσπερ ἐν σκιαῖς καὶ κατόπτροις, τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι τέως προγυμναζόμεθα, τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς μελέτας ποιουμένους μιμούμενοι»⁽¹⁸⁾, γράφει εἰς τὴν ὁμιλίαν πρὸς τοὺς νέους. Ὡς ἐπιχείρημα δὲ διὰ νὰ πείσῃ τοὺς συγχρόνους του περὶ τῆς σχέσεως τῶν κλασσικῶν πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀγωγήν ἔφερε τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Δανιὴλ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κάτοχοι τῆς κοσμικῆς σοφίας τῆς ἐποχῆς των⁽¹⁹⁾.

Τοιουτοτρόπως ὁ Μ. Βασίλειος ἐπέτυχε μίαν ἑναρμόνισιν τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς φιλολογίας καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν αἱ κλασσικαὶ σπουδαὶ ἐσυνεχίσθησαν χωρὶς διακοπὴν μέχρι σήμερον. Ἡ θέσις αὕτη ἐσυνεχίσθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν παιδαγωγῶν, ὅπως τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου, τοῦ Ἰωάννου Μαρρόποδος, τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων. Χάρις εἰς τὴν συνέχειαν αὐτὴν τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας, ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης ἐπεβίωσε διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ ἔφθασε μέχρι σήμερον. Ἀποτέλεσμα τῆς παραδόσεως ταύτης ἦσαν διαφοροὶ ἀνθρωπιστικαὶ ἀ-

(17) Λόγος εἰς τὸν Μ. Βασίλειον ΙΑ', ΜΕΠ, 36, 508 Β.

(18) Ὅμιλία πρὸς τοὺς νέους κ.λ.π., 2, ΜΕΠ, 31, 565 D.

(19) Ἐνθ' ἄνωτ., 568 C.

ναγεννήσεις τῆς ἀρχαίας παιδείας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Βυζαντινῆς περιόδου ὡς καὶ ἡ μεγάλη Ἀναγέννησις τῆς Δύσεως κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα.

Ὁ Μ. Βασιλεῖος καὶ οἱ ἀνθρωπισταὶ παιδαγωγοὶ τῆς ἀναγεννήσεως.

Ἡ παιδαγωγικὴ ἐπίδρασις τοῦ Μ. Βασιλείου δὲν περιορίσθη εἰς τὴν Βυζαντινὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν μόνον. Εἶχε καὶ ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως τῶν ἀνθρωπιστῶν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Οἱ Χριστιανοὶ παιδαγωγοὶ τοῦ 15ου αἰῶνος εἰς τὴν Δύσιν εὐρέθησαν ἐνώπιον τοῦ ἰδίου προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἀντιμετώπισαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τὸν 4ον αἰῶνα. Ἐὰν δηλαδὴ ἡ κλασσικὴ ἐκπαίδευσις δύναιτο νὰ ἔχη θεσιν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐνὸς Χριστιανοῦ. Εἰς τὴν προσπάθειάν των, ὅπως εὕρουν ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο, οἱ παιδαγωγοὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐπηρεάσθησαν μεγάλως, ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἠσκήθη κυρίως διὰ μιᾶς μεταφράσεως εἰς τὴν Λατινικὴν τῆς Ὀμιλίας πρὸς τοὺς νέους τοῦ Μ. Βασιλείου, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπιστοῦ παιδαγωγοῦ Leonardo Bruni.

Ἡ μετάφρασις αὕτη ἡ ὁποία ἐξεδόθη ἀπὸ πολλοὺς ἐκδοτικούς οἴκους τῆς Δύσεως, ἐδιδάσκετο καὶ ἀνελύετο ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, συνιστᾶτο δὲ εἰς τοὺς Γερμανοὺς γυμνασιάρχας διὰ τὴν εἰσαγωγὴν του εἰς τὰ σχολεῖά των καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς Ἰησουίτας διὰ τὴν μελέτην του⁽²⁰⁾.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Μ. Βασιλείου εἰς τὴν παιδαγωγικὴν σκέψιν τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι αἰσθητὴ κυρίως εἰς τέσσαρα παιδαγωγικὰ δοκίμια ἐκδοθέντα μεταξὺ 1400 καὶ 1460, καὶ τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουν τὴν παιδαγωγικὴν θεωρίαν τῆς ἐποχῆς. Τὰ δοκίμια ταῦτα ἔχουν μεταφρασθῆ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ὑπὸ τοῦ W. H. Woodward καὶ περιέχονται εἰς τὸ ἔργον του: *Vittorino da Feltre and Other Humanist Educators*.

(20) Deferrari R. J., *St. Basil's Letters* τόμος IV, 1934, σελ. 372.

Πρῶτος ὁ Leonardo Bruni ἐχρησιμοποίησε τὴν ὀμιλίαν πρὸς τοὺς νέους τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς ἐν ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς γνώμης συγχρόνων του διανοητῶν, οἱ ὁποῖοι ἠναντιοῦντο εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν κλασσικῶν εἰς τὰ σχολεῖα. Εἰς τὸ ἔργον του: «*Σπουδαὶ καὶ Γράμματα*» (1405), τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν μορφήν ἐπιστολῆς ἀπευθυνομένης πρὸς λογιὰν κυρίαν τῆς ἐποχῆς του, παρουσιάζει πολλὰ κοινὰ σημεῖα μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Μ. Βασιλείου. Γράφει π.χ. ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀρκετὴ διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι αὕτη δὲν φθείρεται μὲ καμμίαν ἐξωτερικὴν αἰτίαν, εἴτε θάνατον εἴτε φυλάκισιν εἴτε ἐξορίαν...⁽²¹⁾, θεσιν τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε καὶ ὁ Μ. Βασιλεῖος εἰς τὴν πρὸς τοὺς νέους ὀμιλίαν του. Ἐπίσης ὁ Bruni ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς κλασσικῆς ἐκπαίδευσσεως πρέπει νὰ εἶναι ἠθικός. «Ὅλοι αἱ πηγαὶ τῆς ὠφελίμου μαθήσεως» γράφει, πρὸς τὴν ἀλληλογράφον του, «πρέπει νὰ προσελκύνουν τὸ ἐνδιαφέρον σου. Ἀλλὰ τίποτε δὲν εἶναι περισσότερον ἀναγκαῖον ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ θέματα θρησκευτικὰ καὶ μὲ τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ἐπειδὴ ἀκριβῶς συντελοῦν εἰς τὴν κατανόησιν αὐτῆς τῆς ὑπερτάτης γνώσεως, σὲ παρακινῶ εἰς τὸ νὰ προσέξῃς περισσότερον τὰ ἔργα τῶν ἀνεγνωρισμένων ποιητῶν, ἱστορικῶν καὶ ρητόρων τοῦ παρελθόντος»⁽²²⁾. Ὁ Bruni ἐπαναλαμβάνει ἐδῶ τὴν γνώμην τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος ἔγραφε: «Καὶ ἐπειδήπερ δι' ἀρετῆς ἡμᾶς ἐπὶ τὸν βίον καθεῖναι δεῖ τὸν ἡμέτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταῖς, πολλὰ δὲ συγγραφεῦσι, πολλῶ δ' ἔτι πλείω φιλοσόφοις ἀνδράσιν ἕμνηται, τοῖς τοιοῦτοις τῶν λόγων μάλιστα προσεχτέων»⁽²³⁾.

Ἐνας ἄλλος ἀνθρωπιστὴς παιδαγωγός, ὁ Αἰνέας Σύλβιος, φαίνεται νὰ ἔχη ἐπηρεασθῆ περισσότερον. Εἰς τὸ παιδαγωγικὸν δοκίμιόν του: «Ἡ ἀγωγή τῶν νέων»

(21) Woodward, W. H. *Vittorino da Feltre and other Humanist Educators*. New York, 1963, σελ. 128.

(22) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 133.

(23) Πρὸς τοὺς νέους κ.λ.π., 3, ΜΕΠ, 31, 572 Α.

(1445), αναφέρει τον Μ. Βασίλειον ὡς αὐθεντιάν διὰ τὸν τρόπον τῆς μελέτης τῶν κλασικῶν συγγραφέων. «Δὲν ἰσχυρίζομαι», γράφει χαρακτηριστικῶς, «ὅτι ὅλοι οἱ συγγραφεῖς εἶναι κατάλληλοι διὰ τοὺς νέους... Ἡ δυσκολία τοῦ προβλήματος ἔγκειται εἰς τὸ πῶς θὰ μελετήσῃς τὸν συγγραφέα. Ὁ Μ. Βασίλειος μᾶς ἄφησεν ἕνα σαφῆ ὁδηγὸν ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἀφήνομεν κατὰ μέρος τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ δεισιδαιμονίας, τὰς ἐσφαλμένας ἀντιλήψεις περὶ εὐτυχίας καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν συγγραφέων καὶ δεχόμεθα ἀπὸ αὐτοῦς ὅ,τι ἔμνει τὴν ἀρετὴν καὶ καταδικάζει τὴν κακίαν»⁽²⁴⁾. Αὐτὸ ἦτο καὶ τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τοῦ Μ. Βασιλείου εἰς τὴν ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς νέους, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ Αἰνέας Σὺλβιος ἔχει δανεισθῆ πολλὰς ἰδέας.

Ἡ γνωστὴ παρομοίωσις τῆς μελίσεως ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Αἰνέου Σὺλβίου. «Πρόσεξε τὴν συνήθειαν τῶν μελισσῶν», γράφει. «Ἄλλα ἔντομα ἀπολαμβάνουν τὸ χρῶμα ἢ τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων. Αἱ μέλισσαι ὅμως ἐξάγουν καὶ τὸ νέκταρ. Ἐδῶ ὑπάρχει μία θαυμαστὴ ἀρχὴ διὰ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων. Ὁποθενδήποτε ἡ ἀρετὴ ὑμνεῖται, εἴτε ὑπὸ ποιητῶν, εἴτε ὑπὸ ἱστορικῶν, εἴτε ὑπὸ φιλοσόφων, ἡμποροῦμε μὲ ἀσφάλειαν νὰ χρησιμοποιήσωμε τὴν ἐπίδρασιν τῆς εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος»⁽²⁵⁾. Ἡ «πρὸς ἑτέρον βίου παρασκευὴ» εἶναι ὁμοίως διὰ τὸν Αἰνέαν Σὺλβιον, ὅπως καὶ διὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ἡ ἀπωτέρα ἐπιδιώξις τῆς ἀγωγῆς, διότι, ὅπως γράφει ὁ πρῶτος, «οὐδὲν γήϊνον ἐνδιαφέρον ἔχει τόσην ἀπαίτησιν ἀπὸ ἡμᾶς, ὅσον αὐτό»⁽²⁶⁾. Γενικῶς ὁ Αἰνέας Σὺλβιος φαίνεται ὅτι εἶχε χρησιμοποίησιν τὴν ὁμιλίαν πρὸς τοὺς νέους τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς ὁδηγὸν διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ἰδικοῦ του παιδαγωγικοῦ δοκιμίου.

Ὁ Βατιστα Guarino, ἕνας ἄλλος ἀνθρωπιστὴς παιδαγωγὸς τῆς Ἀναγεννήσεως,

εἰς τὸ ἔργον του: «Μέθοδος διδασκαλίας τῶν κλασικῶν συγγραφέων» (1459), ἐκφράζει ἰδέας ὁμοίας μὲ ἐκεῖνας τοῦ Μ. Βασιλείου. Τονίζει καὶ αὐτὸς τὸν ἠθικὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας τῶν κλασικῶν συγγραφέων, ἢ ὅποια ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ γίνεται κατόπιν ἐπιλογῆς τῶν κειμένων. «Ὅ,τι οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζαν παιδείαν», γράφει, «ἡμεῖς ὀνομάζομεν ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς, διότι μάθησις καὶ ἠθικὴ μόρφωσις εἶναι ἰδιότητες μόνον τοῦ ἀνθρώπου»⁽²⁷⁾.

Ὁ Petrus Paulus Vergerius, εἰς τὸ ἔργον του: «Ἡθικὴ καὶ ἀνθρώπινα σπουδαῖ» (1400), προσπαθεῖ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μ. Βασιλείου νὰ συνδυάσῃ εἰς τὸ παιδαγωγικὸν του ἰδεῶδες τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, μὲ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν. Ὅπως χαρακτηριστικῶς ἀναφέρει ὁ Woodward, ἡ σπουδαιότερα προσφορά τοῦ ἔργου τοῦ Vergerius ἦτο ἡ ἐνότης τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του διὰ τὴν κλασικὴν παιδείαν μὲ τὸν Χριστιανισμόν, ἢ ὅποια ὑπῆρξεν ἔκτοτε τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδαγωγικῆς⁽²⁸⁾.

Ὁ Vittorino da Feltre, τοῦ ὁποίου τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον ἀναλύει ὁ Woodward, εἰς τὸ ὁμώνυμον βιβλίον του, ἐπηρέασθη ἐπίσης ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειον. Εἰς τὸν ἀνθρωπιστικὸν του ἐνθουσιασμόν τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα κατεῖχε τὴν ὑπερτάτην θέσιν. Ἀνεγνώριζε τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας παρουσίαζον ὠρισμένοι κλασικοὶ συγγραφεῖς διὰ τὴν χρῆσιν των εἰς τὰ σχολεῖα, ἀλλ' ἦτο ἱκανοποιημένος μὲ τὴν γραμμὴν τοῦ Μ. Βασιλείου, ὡς πρὸς τὴν προσεκτικὴν ἐκλογὴν τῶν κειμένων καὶ τὴν διάκρισιν μεταξὺ λογοτεχνικῆς μορφῆς καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου⁽²⁹⁾.

Τέλος ὁ Ἐρασμος, «ὁ πατὴρ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ», καὶ ὁ «πρίγκιψ τῶν ἀνθρωπιστῶν», ὅπως ὠνομάσθη, συνιστοῦσε εἰς τὸ ἔργον του «Μέθοδος διδασκαλίας» τὸν Μ. Βασίλειον, ὡς κλασικὸν συγγραφέα, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἔργων του εἰς τὰ σχολεῖα. Ἐτόνιζε δέ, ὡς ὁ Μ. Βα-

(24) Woodward W. H., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 150.

(25) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 150. Πρὸβλ. πρὸς τοὺς νέους κ.λ.π., 3, ΜΕΠ, 31, 569 CD.

(26) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 141.

(27) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 177. Πρὸβλ. ὁμιλία πρὸς τοὺς νέους, 568 Α.

(28) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 163.

(29) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 57.

σίλειος, τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος, ὡς τὸν ὑπέροτατον σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς⁽³⁰⁾.

Ἡ πλήρης ἁρμονία μεταξὺ κλασικῶν σπουδῶν καὶ χριστιανικῆς ἀγωγῆς, καθὼς καὶ ἡ ἀντίληψις περὶ ἀγωγῆς, ὡς ἐνεργείας ἀποσκοπούσης εἰς τὴν ἠθικὴν τελείωσιν θεμελιωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου τὸν 4ον αἰῶνα, παρέμειναν αἱ βασικαὶ γραμμαὶ τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως ὄλων τῶν ἀνθρωπιστῶν παιδαγωγῶν.

Θεμελιωτῆς τῆς μοναστηριακῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ Μ. Βασίλειος εἶναι ὑπεύθυνος διὰ σπουδαίας καινοτομίας εἰς τὸν Μοναχισμόν, διὰ τῶν ὁποίων ἡ κίνησις αὕτη κατέστη διὰ πρώτην φοράν παράγων πολιτιστικῆς ἀκτινοβολίας καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἐπίδρασεως. Ἀπὸ παιδαγωγικῆς πλευρᾶς, ἐξαιρετικὴν σημασίαν ἔχει ὁ ἐκπαιδευτικὸς ρόλος τῶν μοναχῶν καὶ τὰ σχολεῖα τὰ ὁποῖα περιέλαβεν ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὸ μοναστηριακὸν του σύστημα.

Διὰ πρώτην φοράν γίνονται δεκτὰ εἰς μοναστήρια δι' ἐκπαιδευτικούς σκοποὺς παιδιὰ τῶν δύο φύλων⁽³¹⁾. Διὰ πρώτην φοράν εἰσάγεται ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις θεμελιωμένη μάλιστα ἐπὶ ψυχολογικῶν βάσεων, καθ' ὅσον αὕτη ἔπρεπε ν' ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὰς ψυχολογικὰς ιδιότητας καὶ ἰκανότητας τοῦ μαθητοῦ⁽³²⁾. Ἡ ἀγωγή καὶ ἡ ἐκπαιδεύσις εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Μ. Βασιλείου ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἐξελικτικῆς ψυχολογίας⁽³³⁾, τῆς αὐτενεργείας⁽³⁴⁾, τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν⁽³⁵⁾, τῆς παιδαγωγούσης ἀγάτης⁽³⁶⁾, τῆς εὐχαρίστου ἀτμοσφαιρας εἰς τὴν τά-

ξιν⁽³⁷⁾ κ.λ.π. ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι παραμένον βασικαὶ μέχρι σήμερον. Τὸ δὲ πρόγραμμα μαθημάτων περιελάμβανε τὰ πλεῖστα τῶν μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὰ ὁποῖα ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερον διδάσκονται. Ὁ διδάσκαλος κατεῖχε τιμητικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν μαθητῶν⁽³⁸⁾, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν περιφρόνησιν καὶ ταπεινώσιν τὴν ὁποῖαν ὑφίστατο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅτε ἔθεωρεῖτο δοῦλος.

Τ' ἀνωτέρω στοιχεῖα τοῦ μοναχισμοῦ τοῦ Μ. Βασιλείου ἀποτελοῦν ἐν πολλοῖς πρωτοτυπία εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως καὶ ἀποτελοῦν τὸ ἕτερον σκέλος τῆς παιδαγωγικῆς ἐπίδρασεως τοῦ μεγάλου Χριστιανοῦ παιδαγωγοῦ.

Ἡ μοναστικὴ θεωρία καὶ πράξις τοῦ Μ. Βασιλείου εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν διὰ μέσου τῶν αἰώνων εἰς τὸν Μοναστικὸν πολιτισμὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔπαιξε διὰ μέσου τῶν αἰώνων πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν Βυζαντινὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν, τὰ δὲ μοναστήρια ὑπῆρξαν κέντρα μορφώσεως καὶ πολιτισμοῦ. Καὶ σήμερον ἀκόμη αἱ μοναστικαὶ κινήσεις αἱ ὁποῖαι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων σκοπῶν, ἐπιδιώκουν τὴν ἀγωγήν ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν αὐτῆς ἔννοιαν, ἀκολουθοῦν τὸ ἐκπαιδευτικὸν ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖον εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὸν Μοναχισμόν.

Μεγαλύτεραν ὅμως ἐπίδρασιν εἶχεν ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὸν Μοναχισμόν τῆς Δύσεως. Τὸ ἔτος 397 ὁ μοναχὸς Ρουφῖνος, ἐπιστρέψας ἐκ περιοδείας του εἰς τὰ μοναστήρια τῆς Ἀνατολῆς, παρεκλήθη ἀπὸ τὸν ἡγούμενον ἐνὸς φημισμένου μοναστηρίου πλησίον τῆς Ραβέννας, ὅπως πληροφορήσῃ τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς του περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ρουφῖνος μετέφρασε τοὺς μοναστικούς «Ὅρους» τοῦ Μ. Βασιλείου, μετὰ τὴν πρόθεσιν, ὅπως ἀναφέρῃ εἰς τὸν πρόλογον τῆς μεταφράσεως, νὰ γίνονιν οὗτοι γνωστοὶ «εἰς ὅλα τὰ μοναστήρια τῆς Δύσεως»⁽³⁹⁾. Διὰ τῆς με-

(30) Woodward, W. H. *Desiderius Erasmus Concerning the Aim and Method of Education*, New York, 1964, σελ. 154.

(31) Ὅροι κατὰ πλάτος, 15, 3, ΜΕΠ, 31, 953 CD.

(32) Ἐνθ' ἀνωτ., 41, ΜΕΠ, 31, 1021 καὶ Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, 105, ΜΕΠ, 31, 1156.

(33) Ὅμιλία εἰς τὸν 44ον Ψαλμόν, 1, ΜΕΠ, 29, 388 AB.

(34) Ὅμιλία VI εἰς τὴν Ἐξαήμερον, ΜΕΠ, 29, 117.

(35) Ὅροι κατὰ πλάτος, 25, 2, ΜΕΠ, 31, 953 B.

(36) Ἐνθ' ἀνωτ., 15, 2, ΜΕΠ, 31, 953 B.

(37) Ἐπιτολὴ 2, ΜΕΠ, 32, 229.

(38) Clarke W. K. L. *St. Basil the Great: A study of Monasticism*. Cambridge 1913, σελ. 29.

(39) Ἀσκητικά 3, ΜΕΠ, 31, 633 A.

ταφράσεως ταύτης αἱ μοναστικά ἰδέαι τοῦ Μ. Βασιλείου διεδόθησαν εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Ἅγιον Βενέδικτον, ὁ ὁποῖος ἓνα αἰῶνα ἀργότερον ἀνεμόρφωσε τὸν δυτικὸν μοναχισμόν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδεῶν τοῦ Μ. Βασιλείου. Ὁ C. Butler καὶ ὁ W. Clarke, μελετῆται τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Ἁγίου Βενέδικτου εὐρίσκουν πολλὰς ὁμοιότητας μεταξὺ τῶν μοναστικῶν ἰδεῶν τῶν δύο ἀναμορφωτῶν τοῦ μοναχισμοῦ. Ὁ C. Butler σημειώνει μάλιστα ὅτι ὁ Ἅγιος Βενέδικτος ὀφείλει τὰς ἰδέας τοῦ μοναστικοῦ του κανονισμοῦ περισσότερον εἰς τὸν Μ. Βασίλειον, παρὰ εἰς οἰονδήποτε ἄλλον μοναστικὸν νομοθέτην⁽⁴⁰⁾.

Οἱ μοναστικοὶ κανονισμοὶ τοῦ Ἁγίου Βενέδικτου κατέχουν μοναδικὴν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δυτικοῦ μοναχισμοῦ. Τὸ μοναστικὸν κέντρον τοῦ Monte Cassino, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Ἅγιος Βενέδικτος, ὑπῆρξε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεσαίω-
νος πολιτιστικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν κέντρον.

Οἱ Βενεδικτινοὶ μοναχοὶ ὡς ἱεραπόστολοι, ὡς καλλιεργηταὶ τῆς γῆς καὶ ὡς διδάσκαλοι διέσωσαν τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀφανισμοῦ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων, καὶ ἐπετέλεσαν ἓνα θαυμάσιον ἔργον εἰς τὴν πλέον κρίσιμον περιόδον τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ὥστε ὁ Ἅγιος Βενέδικτος νὰ μὴ θεωρῆται μόνον ὡς ὁ «πατριάρχης τοῦ δυτικοῦ μοναχισμοῦ», ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ «πατὴρ τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ». Τοιοῦτον ἔργον ἐπετέλεσαν οἱ Βενεδικτινοὶ μοναχοὶ, ἐπειδὴ ἀνέπτυξαν τὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα περιείχοντο εἰς τὰ μοναστικά ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου.

Τοιουτοτρόπως ὁ μέγας Ἱεράρχης τῆς Καππαδοκίας ἔζησε καὶ ζῆ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, ὄχι μόνον ὡς Χριστιανὸς διανοητής, ἀλλὰ καὶ ὡς Χριστιανὸς παιδαγωγὸς τοῦ ὁποῖου ἡ παιδαγωγικὴ θεωρία καὶ πράξις εἶχε μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν.

(40) Butler, E. C. «Basilian Monks» Enc. Brittanica.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Κ. ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ

ΜΗ ΑΠΟΚΑΜΗΣ ΔΟΥΛΕΥΤΗ!

Ταχειά - ταχειά, μὲ τὴ δροσιά, πού στάξανε τ' ἀστέρια,
ξόπνησε πάλι κι' ἄδραξε στὰ δυὸ τὸ ἀλέτρι χέρια
καὶ βύθιζε το στιβαρὰ στὴ γῆ τὴν πλουτοφόρα,
καὶ σπέρνε χεροπάλαμα σπόρο ἄφθονο, τὴν ὥρα
πού ὁ πρόσχαρος κορυδαλλὸς σὲ χαιρετᾷ ἀπ' τὰ αἰθέρια.

Σπρῶχνε τ' ἀλέτρι σου γερὰ καὶ πίσω μὴν κυττάξης.
Μέσ' στὶς ψυχῆς πού σοῦ ἔλαχε τὴν ἀρετὴ νὰ σπέρνης,
μὴν ἀποκάμης, δουλευτὴ, τὴ θεία σπορὰ νὰ φέρης.
Θάρθη ὁ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ καὶ σὺ θ' ἀναγαλλιάξης!
θεία εὐλογία! τὸν καρπὸ σωροῦς θὰ τὸν συνάζξης!

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Ο ΤΕΛΩΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΦΑΡΙΣΑΙΟΣ

(ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΙΡΚΕΓΚΑΡΝΤ)

Τὸ παρακάτω κείμενό του ὁ Κίρκεγκαρντ ἐξέδωκε μαζὺ μὲ δυὸ ἄλλες ὁμιλίες του τὸν Νοέμβριο τοῦ 1849 σ' ἓνα μικρὸ βιβλίο πὸν ἔλαβε τὸν τίτλο «Τρεῖς ὁμιλίες πρὸ τῆς θείας κοινωνίας τῆς Παρασκευῆς».

Ἐπάρχουν πολλὰ παρόμοια ἔργα τοῦ Κίρκεγκαρντ, τὰ ὁποῖα ὅλα ἐπέμενε νὰ τὰ ὀνομάξῃ ὁμιλίες καὶ ὄχι κηρύγματα, γιατί δὲν ἤθελε νὰ θεωρηθῆ ὅτι εἶχαν τὴν ἀξίωσιν τῆς αὐθεντικότητος πὸν συνήθως σημαίνεται μὲ τὴν λέξι κηρυγμα. Ἐξ ἄλλου ὅπως ὅλες οἱ ὁμιλίες τοῦ Κίρκεγκαρντ, καὶ αὐτὴ πὸν δημοσιεύεται κατωτέρω δὲν προορίζετο νὰ εἰπωθῆ οὔτε ἀπευθύνετο σ' ἓνα ὠρισμένο ἀκροατήριον. Γράφτηκε γιὰ νὰ διαβασθῆ μὲ προσοχὴ κατ' ἰδίαν. Δὲν γράφτηκε γιὰ νὰ ψυχαγωγῆσῃ, ἢ γιὰ νὰ μορφώσῃ ἢ γιὰ νὰ προκαλέσῃ, ἀλλὰ γράφτηκε γιὰ νὰ «οἰκοδομήσῃ».

Ἡ «οἰκοδομή», ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Κίρκεγκαρντ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ προσθήκας καὶ μετασκευές στὰ προϋφιστάμενα κτίσματα. Ἀπαιτεῖ θαρραλέα ἐγκατάλειψιν τῆς ἀνέσεως καὶ τῆς ἀσφαλείας πὸν δίνουν οἱ παλαιοὶ τοῖχοι. Ἀπαιτεῖ κτίσιμο σὲ **ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΘΕΜΕΛΙΟ**. Ὅπως γράφει ἓνας μεταφραστῆς του, ὁ D. Steere, οἱ χριστιανοὶ κολυμβεῖται θέλουν νὰ πατοῦν μὲ τὸ ἓνα πόδι στὸν βυθό. Ὁ Κίρκεγκαρντ, προσπαθεῖ νὰ τοὺς παρασύρῃ ἐκεῖ ὅπου τὰ νερὰ εἶναι 70.000 ὄργιες ἐαθιά καὶ ἡ ζωὴ δὲν βασίζεται στὰ ἡμίμετρα ἀλλὰ στὴν πίστη.

Κατὰ τὴν προσφιλεῖ του μέθοδο, ἡ ὁμιλία πὸν θὰ διαβασθῆ παρακάτω εἶναι βασισμένη σ' ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή. Τὸ ἱερὸ κείμενο ἐξερευνᾶται μὲ ὑπομονὴ καὶ μὲ σύστημα ἀπὸ κάθε δυνατὴ πλευρὰ του. Σὰν τὸν καλὸ ζωγράφου τραβάει πρῶτα στὸν πίνακά του τὶς βασικὰς γραμμὰς καὶ μετὰ ἀρχίζει πάνω σ' αὐτὰς μὲ πολλὴν προσοχὴ καὶ ἐπιτηδειότητα νὰ πλέκῃ τὸ παίγνιδι τῶν χρωμάτων καὶ τῶν μορφῶν. Τὸ κείμενό του μοιάζει μὲ δίχτυ πὸν τυλίγεται σιγὰ σιγὰ καὶ συλλαμβάνει τὸν ἀναγνώστη. Κάθε προσπάθεια ἀποδράσεως εἶναι ἀδύνατη. Ἀκολουθεῖ τὸν δραπετὴ στὸς κρυφούς του δρόμους διαφυγῆς καὶ τὸν ξαναφέρει πίσω.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ: Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, φώτισέ μας μὲ τὸ Πνεῦμα Σου τὸ Ἅγιο καὶ δώσε μας ἐπίγνωσιν τῆς ἁμαρτωλότητός μας, ὥστε ταπεινωμένοι καὶ μὲ κατεβασμένα μάτια νὰ δοῦμε πόσο μακριὰ Σου βρισκόμαστε κι' ἔτσι ἀπ' τὴ καρδιά μας νὰ Σοῦ ποῦμε: «Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Τότε ὁμως δώσε μας τὴ χάριν Σου ὅπως στὸν Τελῶνῃ πὸν «ἀνέβη εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι» καὶ «κατέβη» ἔπειτα «δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ».

«Καὶ ὁ Τελῶνῃς μακρόθεν ἐστὼς οὐκ ἤθελε οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμούς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάραι ἀλλ' ἔτυπεν εἰς τὸ στήθος αὐτοῦ λέγων: Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» Λουκ. ιη' 13.

Ἀδελφοί μου, ὅπως ὅλοι σας γνωρίζετε, ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ πὸν ἀκούσαμε εἶναι ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ Τελῶνῃ καὶ τοῦ Φαρισαίου. Ὁ Φαρισαῖος εἶναι ὁ τύπος τοῦ ὑποκριτῆ πὸν ἀπατᾷ τὸν ἑαυτό του καὶ νομίζει ὅτι

μπορεῖ νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ τὸν Θεό. Ὁ Τελῶνῃς εἶναι ὁ εἰλικρινὴς ἄνθρωπος πὸν ὁ Θεὸς δικαιοῦναι.

Ἐπάρχουν πολλὰ εἶδη ὑποκρισίας. Ἐπάρχουν ὑποκριταὶ «πεποιθότες ἐφ' ἑαυτοῖς ὅτι εἰσὶ δίκαιοι καὶ ἐξουθενούντες τοὺς λοιπούς», ὅπως καὶ ὁ Φαρισαῖος τοῦ Εὐαγγελίου, πὸν ἡ συμπεριφορὰ τους ὁμως δὲν εἶναι ὅμοια μὲ τὴν δική του, παρὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν συμπεριφορὰ τοῦ Τελῶνῃ. Μὲ προσποιητὴ ταπεινώσιν στέκονται «μακρόθεν», δὲν μοιάζουν τοῦ Φαρισαίου πὸν μὲ περισσὴ ὑπερηφάνεια εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ γιὰτὶ εἶναι δίκαιος. Μὲ προσποιητὴ εὐλάβεια κρατοῦν τὰ μάτια τους καρφωμένα στὸ ἔδαφος, ὄχι σὰν τὸν Φαρισαῖο πὸν μὲ ὑπεροπτικὴ αὐθάδεια ὑψώνει τὰ βλέμματά του στὸν οὐρανό.

Μὲ προσποιητὴ εὐλάβεια στενάζουν «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», δὲν κάνουν σὰν τὸν Φαρισαῖο πὸν μὲ τυφλὴ ἀλαζονεία εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ

γιατί είναι δίκαιος. Τὸ ἴδιο ὑποκριταί, πού ὅπως ὁ Φαρισαῖος εἶπε μὲ ἀσέβεια στὴν προσευχή του, «Σ' εὐχαριστῶ Θεέ μου πού δὲν εἶμαι σάν αὐτὸν τὸν Τελώνη», λένε μὲ ψεύτικη εὐσέβεια. «Σ' εὐχαριστῶ Θεέ μου πού δὲν εἶμαι σάν αὐτὸν τὸν Φαρισαῖο!»

Δὲν ὑπάρχει δυστυχῶς ἀμφιβολία ὅτι ἔτσι γίνεται. Ὁ Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμο καὶ δίδαξε τὴν ταπείνωση, ἀλλὰ ὁ κόσμος δὲν ἔμαθε τὴν χριστιανικὴ ταπείνωση. Ἡ ὑποκρισία ἔμαθε μόνο νὰ ἀλλάξῃ τὸ πρόσωπό της καὶ νὰ μὲνῃ ἡ ἴδια ἢ μᾶλλον νὰ γίνεται ἀκόμα πιὸ χειρότερη. Ὁ Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμο καὶ εἶπε νὰ μὴν ἐπιζητᾶμε μὲ ματαιοδοξία καὶ ὑπερηφάνεια τὴν πρώτη θέσι στὸ τραπέζι, ἀλλὰ νὰ καθώμαστε στὴν τελευταία, καὶ ἀμέσως, μὲ ψεύτικῶς οἱ ἴδιες, ἢ ὑπερηφάνεια καὶ ἢ ματαιοδοξία θρέθηκαν νὰ κάθονται, ὑπερήφανα καὶ ματαιοδόξα, στὴν... τελευταία θέσι τοῦ τραπέζιου. Αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ ἴδιες οἱ ὑπερηφάνεια καὶ ἢ ματαιοδοξία, ἢ μᾶλλον ὄχι οἱ ἴδιες, ἀλλ' ἀκόμα χειρότερες ἀπὸ πρῖν.

Γιὰ νὰ ἀφαιρέσωμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὸ κοσμικὸ πνεῦμα καὶ τὴν ματαιοδοξία τὴν δυνατότητα νὰ ὑποκρίνονται καὶ νὰ παίρνουν ἀντίθετη ὄψη, μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ δίδαμε ἀντίστροφο νόημα σ' αὐτὴ τὴν περικοπή (καὶ σχεδὸν σ' ὅλες τὶς περικοπές) τοῦ εὐαγγελίου; Ἄλλ' ἀσφαλῶς ὄχι. Κάτι τέτοιο θὰ ἔμοιαζε σὰ νὰ ζητούσαμε μὲ τὴν διαστρέβλωσι καὶ τὴν πανουργία νὰ καταργήσωμε τὴν πανουργία καὶ τὴν διαστρέβλωσι! Ἐνα μόνο πρᾶγμα ὑπάρχει πού ξεπερνάει, πού δὲν ἐκφράζεται τὸ πόσο πολὺ ξεπερνᾷ, πού ἔχει ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας στιγμή ἀμέτρητα ξεπεράση καὶ ὑπερνήκηση κάθε πανουργία καὶ ἀπάτη κι' αὐτὸ εἶναι ἡ ἀπλότης τοῦ Εὐαγγελίου.

Παρ' ὅλο πού τὸ εὐαγγέλιο μὲ τὴν ἀπλότητά του γίνεται εὐκόλα ἀντικείμενο ἀπάτης, ἐν τούτοις ἡ ἀπλότης του διαπερνᾷ τὴν ὀμίχλη τῆς ἀπάτης ἔτσι πού καὶ μέσα ἀπ' αὐτὴ ξεακολουθεῖ πάντα νὰ φαίνεται καὶ νὰ εἶναι ἀπλό. Νὰ

ἓνα χρήσιμο δίδαγμα: "Ὅτι δηλαδὴ τὸ πονηρὸ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀπλότητα ὥστε νὰ τὴν κἀνῃ νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ γίνῃ πονηρὴ. Τὸ κακὸ θὰ κέρδιζε μιὰ νίκη, μιὰ πολὺ μεγάλη νίκη, ἐὰν κατῶρθωνε νὰ ἐμπνεύσῃ στὴν ἀπλότητα τὴν ἰδέα νὰ γίνῃ πονηρὴ... γιὰ νὰ προστατεύσῃ τὸν ἑαυτὸ της!! Γιατί ἡ ἀπλότης εἶναι φτιαγμένη ἀσφαλῆς, αἰώνια ἀσφαλῆς. Μολονότι δίχως καμμιὰ προφύλαξι ἀφήνεται στὴν διάθεσι τῆς ἀπάτης, λάμπει πάντα καθαρὰ μέσα ἀπὸ τὰ θολὰ νερά τῆς ἀπάτης καὶ μένει ἐντελὸς ἀνέπαφη καὶ ἀπρόσβλητη ἀπ' αὐτὴν.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ μεις μὲ κάθε ἀπλότητα ἂς δοῦμε στὸν θραχὺ χρόνον πού διαθέτομε τὸν Τελώνη. Μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἐμφανίζει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου πού μὲ εἰλικρίνεια καὶ φόβον Θεοῦ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία. Σὲ μὲνα ὅμως φαίνεται ὅτι σχετίζεται περισσότερο μ' ἐκεῖνον πού πάει νὰ κοινωνήσῃ. Στ' ἀλήθεια, ὁ ἄνθρωπος πού λέει «ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» δὲν μοιάζει περισσότερο μ' ἐκεῖνον πού προσέρχεται στὴν θεία κοινωνία; Ὁ ἄνθρωπος πού γι' αὐτὸν εἰπώθηκε «κατέβη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ» δὲν μοιάζει περισσότερο μ' ἐκεῖνον πού ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν θεία κοινωνία;

Τὸ εὐαγγέλιον μᾶς λέει ὅτι ὁ Τελώνης «μακρόθεν ἔστη». Τί νὰ σημαίνῃ αὐτό; σημαίνει ὅτι στάθηκε ὀλομόναχος, μόνος μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μὲ τὸ Θεό. Ὅταν στέκεσαι σὲ ἀπόστασι, ὅταν εἶσαι ὀλομόναχος, ὅταν αἰσθάνεσαι μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό, τότε εἶναι πού κατὰ παράδοξον ἀληθινὰ τρόπο, βρίσκεσαι κοντὰ στὸν Θεό. Ἐὰν μιλούσαμε γιὰ ἀνθρώπους θὰ λέγαμε ὅτι ὅταν εἶναι κανεὶς μόνος μ' ἓνα ἄνθρωπο αἰσθάνεται πιὸ πολὺ κοντὰ του, ἐνῶ ὅταν βρεθοῦν καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι μπροστὰ αἰσθάνεται ἀπομακρυσμένος. Ἐν σχέσει μὲ τὸν Θεὸ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Ὅταν εἶσαι μαζὺ μὲ ἄλλους δὲν νοιώθεις τὴν ἀπόστασι πού ἔχεις ἀπ' Αὐτὸν καὶ σοῦ φαίνεται ὅτι εἶσαι κοντὰ Του, ἐνῶ ὅταν βρεθῆς

όλομόναχος ενώπιόν Του, τότε μόνο αντιλαμβάνεσαι το πόσο πολύ μακριά Του βρίσκεσαι, αλλά τότε άκριβώς είναι που έρχεται Αυτός κοντά σου.

Ή ακόμα κι' αν υποθέσωμε ότι δεν είσαι έσύ τόσο πολύ άμαρτωλός όπως ο Τελώνης, όταν βρεθής μπροστά στον Θεό, μόνος με τον γυμνό έαυτό σου, ενώπιος Ήνωπίω, βλέπεις άμέσως ότι βρίσκεσαι το ίδιο άμέτρητα μακριά Του. Ή αν όμως συμβή να υπάρχει κάποιος άλλος μεταξύ έσου και του Θεού, τότε ξεγελιέσαι εύκολα και νομίζεις ότι δεν είσαι και τόσο πολύ μακριά Του. Ή ακόμα και αν αυτός ο άλλος είναι καλλίτερος και τελειότερός σου, και τότε ακόμα σου φαίνεται ότι δεν βρίσκεσαι πολύ μακριά Του. Μόλις βρεθής κάποιος μεταξύ σου και του Θεού (άδιάφορο αν τον θεωρήσῃ καλλίτερο ή χειρότερό σου) σου δίδεται ένα άπατηλό μέτρο συγκρίσεως, το ανθρώπινο μέτρο. Σου φαίνεται ότι μπορείς να μετρήσης το πόσο μακριά είσαι και έτσι... δεν είσαι μακριά.

Ή αλλά ο Φαρισαίος που κατά την γραφή έστάθη «πρός έαυτόν» δεν ήταν άραγε μακριά; Θά ήταν έαν πραγματικά έμνε μόνος του. Το Εύαγγέλιο λέγει: «σταθείς προς έαυτόν ταύτα προσήυχετο: «ό Θεός εύχαριστώ σοι ότι ούκ είμι ώσπερ οί λοιποί των ανθρώπων...». "Όταν όμως κανείς έχη σίτον νού του τούς υπόλοιπους ανθρώπους τότε θεβαίως δεν είναι μόνος του. Σ' αυτό άκριβώς το σημείο βρίσκεται ή άλαζονεία του Φαρισαίου στο ότι δηλαδή κράτησε στο νού του τούς άλλους ανθρώπους για να μετρήση την άπόστασί του απ' αυτούς, στο ότι ενώπιον του Θεού δεν έδιωξε μακριά την σκέψη των άλλων ανθρώπων, αλλά την κράτησε σφιχτά μέσα του για να μετρέση να συγκρίνη τον έαυτό του μαζί τους και να σταθῃ έτσι υπερήφανος για το άτομό του ενώπιον του Θεού. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ήταν μόνος του και λιγώτερο απ' όλα ότι ήταν μόνος του μπροστά στον Θεό.

Ή Τελώνης «μακρόθεν έστη» επειδή

είχεν επίγνωσι της ένοχής και της άμαρτίας του ήταν ίσως εύκολώτερο γι' αυτόν ν' αποφύγη τον πειρασμό της συγκρίσεως με τούς άλλους ανθρώπους που, όπως έπρεπε να το παραδεχθῇ, ήταν καλλίτεροι απ' αυτόν. Περί αυτού όμως έμεις δεν μπορούμε να κρίνωμε. Το θέθαιο είναι ότι είχε ξεχάσει όλους τούς άλλους. Ήταν μόνος του και είχε την επίγνωσι της ένοχής και της άμαρτίας του. Είχε ολοκληρωτικά ξεχάσει ότι έκτός απ' αυτόν υπήρχαν και άλλοι τελώνες, πίστευε πως ήταν ο μόνος δικός του υπήρχε. Δεν ήταν μόνος με την ένοχή του στα μάτια ενός δικαίου ανθρώπου, ήταν μόνος με την ένοχή του στα μάτια του Θεού. Αυτό σημαίνει πως άληθινά ένοιωθε πολύ άπομακρυσμένος, γιατί τί άλλο υπάρχει πιο μακριά από τον Θεό έκτός από την άμαρτία; Ή θέσις λοιπόν ενός άμαρτωλού που βρίσκεται μόνος με τον Θεό (αν έχη κάποια θέσι ενώπιόν Του) δεν είναι άμέτρητα, δεν είναι άφάνταστα μακριά;

«Ούκ ήθελεν ούδέ τούς οφθαλμούς εις τον ούρανόν επάραι». Κυττούσε κάτω. Τί το φυσικώτερον; Γι' αυτόν που τον συλλογίζεται, ή ιδέα πως ύψώνοντας τούς οφθαλμούς, θα θεωρήση το άπειρον σύμπαν, όπου έκτός απ' αυτό δεν βρίσκεται τίποτα άλλο και που τίποτα δεν είναι στά δικά του τά μέτρα, τον ζαλίζει και τον κάνει να κλείνη τά μάτια του. Το ίδιο κι' αυτόν που συναισθάνεται την άμαρτία του, ή ιδέα πως ύψώνοντας τά βλέμματά του θα αντικρύση την άγιότητα του Θεού και τίποτα άλλο, τον κάνει να κλείνη και να χαμηλώνη τά μάτια του. Ή ίσως λοιπόν ο τελώνης να κύτταξε ψηλά και να ειδή την άγιότητα του Θεού και ύστερα να χαμήλωσε τά μάτια του. Χαμήλωσε τά μάτια του και ειδή την άθλιότητά του και θαρύτερη από τον ύπνο στα κουρασμένα βλέφαρα, θαρύτερη από τον ύπνο του θανάτου, ή σκέψη της άγιότητος του Θεού θαραινει στα μάτια του. "Όπως ένας έξαντλημένος άνθρωπος, όπως ένας άνθρωπος που πεθαίνει, δεν

ἔχει τὴν δύναμι νὰ ὑψώσῃ τὸ βλέμμα του.

«Οὐκ ἤθελε οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάραι». Μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα καὶ τὸ βλέμμα στραμμένο μέσα του ἔβλεπε μόνο τὴν δική του ἀθλιότητα καὶ δὲν κύτταξε οὔτε πλάγια, ὅπως κύτταξε ὁ Φαρισαῖος πού εἶδε τὸν τελώνη. Γιατὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸ ἐπειδὴ δὲν ἦταν «ὡς οὗτος ὁ τελώνης», μὲ ὄλη τὴν περιφρόνησι καὶ τὴν ἀποστροφή του συγκεντρωμένη σ' αὐτὲς τὶς λέξεις: «Οὗτος ὁ τελώνης!» Εἶναι ὁμως ἀκριβῶς «ο ὅ τ ο ς» ὁ καταφρονημένος, ὁ ἀτιμασμένος τελώνης ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάμε. Ὑπῆρχαν δύο ἄνθρωποι πού ἀνέθηκαν στὸ ἱερό γιὰ νὰ προσευχηθοῦν. Τὸ εὐαγγέλιο δὲν λέγει ὅτι ἀνέθηκαν μαζί εἰς τὸ ἱερό. Θὰ ἦταν ἐντελῶς ἀκατάλληλη συντροφιά γιὰ τὸν Φαρισαῖο ἢ συντροφιά τοῦ τελώνη. Καὶ μέσα στὸν ναὸ ἄλλωστε φαίνεται ὅτι ἦταν πολὺ μακριὰ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ὁ Φαρισαῖος στάθηκε «πρὸς ἑαυτὸν» καὶ ὁ τελώνης στάθηκε «μακρόθεν» καὶ ἐν τούτοις παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Φαρισαῖος εἶδε τὸν τελώνη (δὲν σὰς φαίνεται λοιπὸν πῶς τοῦ ἀξίζει πραγματικὰ ὄλη ἡ διάκρισι πού σημαίνεται μὲ τὶς λέξεις «οὗτος ὁ τελώνης» καὶ πῶς τώρα δὲν εἶναι πιά διάκρισις γιὰ περιφρόνησι ἀλλὰ διάκρισις γιὰ μίμησι;) Ὁ τελώνης δὲν εἶδε τὸν Φαρισαῖο. Ὅταν ὁ Φαρισαῖος ἐπέστρεψε σπῆτι του ἤξερε πολὺ καλὰ ὅτι «οὗτος ὁ τελώνης» ἦταν στὸν ναό, ἀλλὰ ὁ τελώνης δὲν ἤξερε τίποτα γιὰ τὸν Φαρισαῖο. Ἀπὸ τὴν ταπεινώσί του ὁ Τελώνης δὲν εἶδε κανένα. Δὲν εἶδε οὔτε τὸν Φαρισαῖο. Μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα, γυρισμένα μέσα του ἦταν ὀλομόναχος καὶ θρισκότατα ἀληθινὰ... μπροστὰ στὸν Θεό!

«Ἐτυπεν εἰς τὸ στήθος αὐτοῦ λέγων· ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Ἀδελφέ μου, ὅταν στὴν ἄγρια ἐρημιὰ ὀρμήσῃ ἐπάνω σου ἕνα φοβερὸ θηρίο, ἢ φωνὴ σου θὰ βγῆ ἀληθινὰ μονάχη της. Κι' ὅταν σ' ἕνα ἀσύχναστο μονοπάτι σοῦ ἐπιτεθοῦν ληστές, πρὶν ἐ-

σὺ τὸ καταλάβῃς ὁ τρόμος σου ὁ ἴδιος θὰ κραυγάσῃ. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωσι πού εἶναι ὁμως ἀμέτρητα πιὸ φριχτή. Ὅταν δηλαδή εἶσαι μόνος σου στὸν τόπο πού εἶναι πιὸ ἐρημικός κι' ἀπὸ τὴν ἔρημο, (γιατὶ καὶ στὴν πιὸ μακρυνὴ ἔρημο μπορεῖ νὰ ἔρθῃ κάποιος) στὸν τόπο πού εἶναι πιὸ ἀπάτητος κι' ἀπὸ τὸ πιὸ ἀπάτητο μονοπάτι (γιατὶ κι' ἐκεῖ μπορεῖ νὰ ἔρθῃ κάποιος) θέλω νὰ πῶ ὅταν εἶσαι μόνος σου μέσα στὴν ὕπαρξι ἢ στὴν ἀτομικότητά σου καὶ βρεθῆς πρόσωπο μὲ πρόσωπο μὲ τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ, τότε ἢ κραυγὴ σου θὰ ἀναπηδήσῃ ἀπὸ μέσα σου χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς. Κι' ὅταν μόνος σου μπροστὰ στὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ ἐννοῆς πῶς δὲν σὲ ὠφελεῖ σὲ τίποτα, καὶ ἐὰν ἀκόμα ἢ φωνὴ σου γιὰ βοήθεια φτάσῃ στ' αὐτιά κάποιου ἄλλου γιὰτὶ στὸν τόπο ὅπου εἶσαι σὰν ὕπαρξι δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως τίποτα ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ σένα, ὅτι εἶναι τὸ πιὸ ἀδύνατο ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα νὰ βρεθῆι στὸν τόπο αὐτὸν ὁποσοδήποτε ἄλλος ἐκτὸς ἀπὸ σένα, τότε ἀπὸ τὸν τρόπο σου τὸν ἴδιο θὰ ἀναβλύσῃ ἢ φωνὴ κι' ἢ προσευχή: «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ!», φωνὴ γνήσια κι' εἰλικρινής. Πῶς ἄλλωστε θὰ μπορούσε νὰ ἦταν διαφορετικά; Ποιὰ ὑποκρισία χωρὰ στὴν κραυγὴ τοῦ ἀνθρώπου πού πνίγεται στὴν θάλασσα; Παρ' ὅλο πού γνωρίζει πῶς ἢ θύελλα δὲν λογαριάζει τὴν φωνὴ του καὶ ὅτι τὰ θαλασσοπούλια ἀπὸ ψηλὰ περνοῦν ἀδιάφορα, ἐν τούτοις φωνάζει, μέχρις σ' αὐτὸν τὸν βαθμὸ ἢ κραυγὴ του εἶναι ἀληθινὴ κι' ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν ἀσύγκριτα πιὸ τρομαχτικὴ — κατὰ τελείως ὁμως διαφορετικὸν τρόπο — περίπτωσι πού ἀντικρύζομε μπροστὰ μας τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ὁ ἴδιος ἁμαρτωλὸς θρίσκειται ὀλομόναχος καὶ ἔχει συνείδησι τῆς μοναξιάς του μπροστὰ στὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ, τότε ποιὰ ὑποκρισία μπορεῖ ποτὲ νὰ χωρέσῃ στὴν κραυγὴ του: «Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ»; Ἐὰν λοιπὸν ὁ κίνδυνος

κι' ὁ τρόμος εἶναι πραγματικός, ἡ κραυγή εἶναι γνήσια καὶ εἰλικρινής· ἀλλά, δόξα τῷ Θεῷ, δὲν εἶναι ποτὲ μάταιη.

Ὁ Φαρισαῖος, ἀντίθετα, δὲν θρискότανε σὲ κίνδυνο. Στεκότανε ὑπερήφανος καὶ σίγουρος, ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Κανεὶς ἀναστεναγμὸς καμμιὰ κραυγή δὲν θγήκε ἀπὸ τὸ στόμα του. Τί νὰ σημαίη αὐτό; ἔκτος ἀπὸ πολλὰ ἄλλα σημαίνει ἐπίσης καὶ κάτι πολὺ παράδοξο, σημαίνει ὅτι δὲν ἦτανε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Καὶ τώρα τὸ συμπέρασμα: ὁ τελώνης «κατέβη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ». Γύρισε στὸ σπίτι του δικαιωμένος, γιατί μὲ τὸν τελώνη αὐτὸν ἔγινε ὅ,τι λέγει ἡ γραφή γιὰ ὄλους τοὺς τελῶνες καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς πὺ πλησίασαν τὸν Χριστό. Ἄκριβῶς ἐπειδὴ στάθηκαν «μακρόθεν» ἐπλησίασαν σ' Αὐτόν, ἐνῶ ὁ Φαρισαῖος ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν αὐθάδεια του ἔμεινε μακριὰ Του, πολὺ μακριὰ. Ἡ εἰκόνα ἀντιστρέφεται. Στὴν ἀρχὴ δείχνει τὸν Φαρισαῖο πὺ ἔρχεται νὰ σταθῆ μπροστὰ στὸν Θεὸ καὶ τὸν τελώνη πὺ στέκεται μακριὰ. Στὸ τέλος δείχνει τὸν τελώνη νὰ εἶναι κοντὰ Του καὶ τὸν Φαρισαῖο νὰ θρискεται μακριὰ.

Γύρισε σπίτι του δικαιωμένος γιατί ταπεινώθηκε, γιατί κατέβασε τὰ μάτια του. Ἄλλὰ τὰ κατεβασμένα μάτια β λ έ π ο υ ν τὸν Θεὸ καὶ τὸ χαμηλῶμα τῶν ματιῶν σημαίνει ψήλωμα τῆς καρδιάς. Κανένα βλέμμα δὲν εἶναι τόσο διαπεραστικό, ὅπως τὸ βλέμμα τῆς πίστεως, κι' ἐν τούτοις ἀνθρώπινα μιλῶντας, ἡ πίστις εἶναι τυφλή. Ἡ λογικὴ προϋποθέτει ἱκανότητα νὰ θλέπης, ἀλλὰ ἡ πίστις εἶναι ἐναντίον τῆς λογικῆς. Ἔτσι τὰ κατεβασμένα μάτια εἶναι τὰ μάτια πὺ θλέπουν καὶ ἡ ταπεινῶσι πὺ μαρτυροῦν τὰ χαμηλωμένα βλέμματα εἶναι ἡ ἀνύψωσι.

Καὶ πάλι ἡ εἰκόνα ἀντιστράφηκε μόλις ἔφυγαν ἀπὸ τὸν ναό. Αὐτὸς πὺ κατέληξε στὴν ἀνύψωσι ἦταν ὁ Τελώνης. Στὸν Φαρισαῖο πὺ ξεκίνησε μὲ τὸ ὑπερήφανο ψήλωμα τῶν ματιῶν του στὸν οὐρανό, ὁ Θεὸς ἀντετέθη, καὶ ἡ

ἀντίθεσι τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ πιὸ θαθὺ κατέβασμα.

Στὰ παλῆα χρόνια δὲν ἦταν σάν καὶ τώρα πὺ οἱ ἀστρονόμοι κτίζουν στὰ ὑψώματα τὰ κτίρια ἀπ' ὅπου παρατηροῦν τ' ἀστέρια. Στὰ παλῆα χρόνια ἔσκασαν τὴν γῆ γιὰ νὰ φειάσουν μιὰ θέσι ἀπ' ὅπου θὰ παρατηροῦσαν τὰ ἀστέρια. Σχετικὰ μὲ τὸν Θεὸ δὲν ἔχει ἐπέλθει καμμιὰ ἀλλαγὴ. Ἡ ἀνύψωσι πρὸς Αὐτὸν εἶναι δυνατὴ μόνον μὲ τὴν ταπεινῶσι.

Γύρισε στὸ σπίτι του «δικαιωμένος» γιατί ἡ αὐτοκατηγορία εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς δικαιώσεως καὶ τῆς λυτρώσεως. Καὶ ὁ τελώνης κατηγόρησε μόνος του τὸν ἑαυτό του. Κανεὶς ἄλλος δὲν τὸν κατηγόρησε. Δὲν ἦταν ὁ ἀστυνόμος πὺ τὸν συνέλαβε καὶ τοῦ εἶπε «εἶσαι ἕνας ἐγκληματίας», ἀλλὰ ἦταν ὁ ἴδιος πὺ κτυποῦσε τὸ στήθος του καὶ πὺ ἔλεγε: «Λυτήσου με Θεέ μου, εἶμαι ἕνας ἁμαρτωλός». Δὲν ἦταν οἱ ἄνθρωποι πὺ εἶχε ἀδικήσει πὺ τὸν κτυποῦσαν καὶ τοῦ ἔλεγαν «εἶσαι ἕνας παληάνθρωπος», ἀλλὰ ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος πὺ κτυποῦσε τὸ στήθος του καὶ πὺ ἔλεγε: «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Κατηγοροῦσε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸν ἑαυτό του ὡς ἁμαρτωλὸ καὶ ἔνοχο. Καὶ ἴδου πὺ ἡ εἰκόνα ἀντιστρέφεται καὶ πάλι. Ὁ Φαρισαῖος πὺ ὄχι μόνον δὲν καταγγέλλει τὸν ἑαυτό του, ἀλλ' ἀντίθετα τὸν ἐγκωμιάζει μὲ ἀλαζονεία, καταδικάζεται γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸν Θεὸ (ἢ μᾶλλον καταδικάζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ). Ὁ τελώνης πὺ μὲ ταπεινῶσι καταγγέλλει ὡς ἁμαρτωλὸ τὸν ἑαυτό του, δ ἐ ν κ α τ ῆ γ ο ρ ε ἴ τ α ἰ ἀπὸ τὸν Θεό. Ὁ Φαρισαῖος ἐπιστρέφει στὸ σπίτι του μὲ ἕνα ἐπὶ πλέον ἀμάρτημα πὺ προσετέθη σ' ὄλα τὰ προηγούμενα ἀμαρτήματά του. Ὁ τελώνης γυρίζει σπίτι του δικαιωμένος, λυτρωμένος ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του. Αὐτὸς λοιπὸν πὺ μὲ τυφλωμένη ἔπαρσι πιστεύει γιὰ τὸ ἄτομό του ὅτι εἶναι δίκαιος καὶ ἐνάρετος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἀκριβῶς ἐνοχοποιεῖ καὶ καταδικά-

ζει τὸν ἑαυτό του. Δικαιώσεις εἶναι ἢ εἰλικρινῆς συντριβὴ καὶ ταπεινώσις. Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ κτυπᾷ ὁ ἄνθρωπος τὸ στήθος του καὶ νὰ λέῃ «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» εἶναι ἢ λύτρωσι καὶ ἢ δικαίωσι ἢ μᾶλλον εἶναι ἢ προϋπόθεσις τῆς δικαίωσης καὶ τῆς λυτρώσεως.

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Τελῶνῃ πού ἔφτασε ἀπὸ τὴν ταπεινώσι στὴν δικαίωσι. Ἄλλὰ εἶναι μιὰ ἱστορία πού ἐπαναλαμβάνεται καὶ με σένα, ἀδελφέ μου. Καὶ σὺ ἀφοῦ ἐξωμολογήθηκες, πηγαίνεις τώρα νὰ κοινωνήσης. Ἐξομολόγησι σημαίνει ἀκριβῶς ὅτι «στάθηκες μακριά» πού σὲ χωρίζει, τὴν ἀμέτρητα μακρυνὴ ἀπόστασι πού ἀπέχεις ἀπὸ τὸν Θεό. Ὅσο πιὸ εἰλικρινῆς εἶναι ἡ ἐξομολόγησί σου, τόσο πιὸ μακριὰ αἰσθάνεσαι ὅτι στέκεσαι — (αὐτὸ δείχνεται πιὸ χειροπιαστὰ με τὸ γονάτισμά* σου μπροστὰ στὴν Ἁγία Τράπεζα, πού εἶναι σημάδι ὅτι στέκεσαι μακριά, μακριὰ ἀπ' Αὐτὸν πού θρῖσκεται τὸν Οὐρανό, ἀπ' ὅπου ἡ ἀπόστασις σου γίνεται ἀκόμα μακρύτερη καθὼς χαμηλώνεις κάτω στὸ ἔδαφος ἐπάνω στὰ γόνατά σου) — καὶ ἐν τούτοις ἐκ εἰ, μπροστὰ στὴν Ἁγία Τράπεζα, θρῖσκεσαι πιὸ κοντὰ τὸν Θεό.

Ἐξομολόγησι θὰ πῆ ἀκριβῶς τὸ νὰ χαμηλώνης τὰ μάτια, τὸ νὰ μὴ θλέπης κανένα. Ὅσο πιὸ πολὺ εἰλικρινῆς εἶναι ἡ ἐξομολόγησίς σου, τόσο πιὸ πολὺ χαμηλώνεις τὰ μάτια σου, τόσο λιγώτερο βλέπεις τοὺς ἄλλους — (αὐτὸ δείχνεται πιὸ χειροπιαστὰ με τὸ γονάτισμά* σου μπροστὰ στὴν Ἁγία Τράπεζα γιατί με τὸ νὰ γονατίζης ἐκφράζεται δυνατώτερο ἐκεῖνο πού σημαίνεται με τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν ἀφοῦ ἔτσι μαζὺ με τὰ μάτια κλίνεις καὶ τὸ σῶμα σου ἐπίσης) — καὶ ἐν τούτοις ἐκ εἰ, στὴν

Ἁγία Τράπεζα, ἢ καρδιά θ λ έ π ε ι τὸν Θεό.

Ἐξομολόγησι θὰ πῆ ἀκριβῶς νὰ κτυπᾷς τὸ στήθος σου καὶ χωρὶς νὰ ταραζεσαι ἀπὸ τὴν σκέψι κάθε μιανῆς ἁμαρτίας χωριστὰ, νὰ τις συγκεντρῶνης ὅλες μαζὺ ὅσο γίνεται πιὸ περιεκτικὰ στὴν φράσι τοῦ τελῶνῃ «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Ὅσο πιὸ πολὺ θαθεῖα εἶναι ἡ ἐξομολόγησίς σου, τόσο πιὸ πολὺ θέβαιο εἶναι ὅτι θὰ τελειώση με τὴν ἀλάλητη σημασία πού ἔχουν τὰ κτυπήματα στὸ στήθος καὶ με τὸν θαθὸ ἀναστεναγμὸ «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ» (αὐτὸ δείχεται χειροπιαστὰ με τὸ γονάτισμά* σου στὴν Ἁγία Τράπεζα γονατισμένος ἐκφράζεις ὅτι ὁ ἴδιος ἔχεις καταδικάσει τὸν ἑαυτό σου καὶ παρακαλεῖς μόνο γιὰ χάρι) — καὶ εἶναι ἀκριβῶς ἐκ εἰ στὴν Ἁγία Τράπεζα ὅπου θρῖσκεται ἡ δικαίωσις.

«Κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ». Καὶ σὺ λοιπόν, ἀδελφέ μου, προχώρησε στὴν Ἁγία Τράπεζα θέβαιος ὅτι ἐκεῖ θὰ θρῖς τὴν δικαίωσι καὶ τὴν λύτρωσι καὶ τὴν χάρι πού γυρεύεις. Ὁ «ψυχικός» ἄνθρωπος δὲν ἔχει μάθει νὰ γονατίζῃ. Ὁ «πνευματικός» ἄνθρωπος, αὐτὸς πού ἔμαθε νὰ γνωρίζῃ ἀληθινὰ τὸν Θεό καὶ με τὸν τρόπο αὐτὸ ἔμαθε ἐπίσης νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν ἑαυτό του, θρῖσκει ἱκανοποιήσι μόνο πέφτοντας στὰ γόνατα σὲ λατρεία καὶ προσκύνῃσι ὅταν σκέπτεται τὸν Θεό, σὲ συντριβὴ καὶ μετάνοια ὅταν σκέπτεται τὸ ἀτομό του. Πρόσφερε σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ὅτι θέλεις. Ἐπιζητεῖ μόνο ἓνα πρᾶγμα, σάν τὴν γυναῖκα πού διάλεξε, ὄχι τὴν καλλίτερη — πῶς θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γίνῃ σκέψις συγκρίσεως — τὴν γυναῖκα πού κατὰ τὸν λόγο τῆς Γραφῆς διάλεξε τὴν «ἀγαθὴ» μερίδα, τὴν μόνη «ἀγαθὴ» μερίδα, ὅταν κάθισε στὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ, ἐπιζητεῖ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νὰ γονατίσῃ γιὰ νὰ «κοινωνήσῃ» τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του.

* Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ὑπ' ὄψιν του τοὺς διαμαρτυρομένους οἱ ὅποιοι γονατίζουν προκειμένου νὰ μεταλάβουν.

ΕΝΑΣ ΤΕΤΟΙΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΖΩΗΣ...

Ζωή χωρίς μιὰ μεγάλη πίστι πού νά τήν θεομαίνη, χωρίς κάποιο ιδανικό, χωρίς αγάπη γιά τόν πλησίον μας, εἶναι μιὰ ἀνυπόφορη ἐσωτερική τραγωδία. Στούς καιρούς μας, πού εἶναι καταλυτικοί τῶν μεγάλων ἀξιών, πού ἄλλοτε ἔδιναν νόημα στήν ἀνθρώπινη ζωή, οἱ περισσότεροι νέοι παραδέχονται. Εἴτε σέ μιὰ σύγχυσι σχετικά μέ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, εἴτε προσπαθοῦν νά παρακάμψουν τὸ πρόβλημα πασχίζοντας νά τὸ ξεχάσουν μέ τίς καθημερινές ἀπασχολήσεις καί τήν συνεχῆ φυγὴ πρὸς τὰ ἔξω.

Ἄλλοι νομίζουν ὅτι τὸ μοναδικὸ νόημα τῆς ζωῆς τους εἶναι ἡ εὐδαιμονία ἢ ἀτομική, ἢ καλοπέρασίς τους, οἱ διασκεδάσεις τους. Ἄλλοι πάλι νομίζουν ὅτι ἡ ζωὴ δὲν χρειάζεται νά ἔχη κάποιο ἀνώτερο νόημα καί ζητοῦν μέσα στήν καθημερινή παραζάλη καί στήν φυγὴ νά λησμονηθοῦν. Γράφει ὁ Πασκάλ στις «Σκέψεις» του: «Γι' αὐτὸ συμβαίνει ν' ἀποζητᾶμε τόσο τὸ παιγνίδι καί τὴ συναναστροφή μέ τίς γυναῖκες, τὰ μεγάλα ἀξιώματα. Ὅχι ὅτι ἡ εὐτυχία θρῖσκεται σέ τοῦτα τὰ πράγματα, μήτε πιστεύουμε πὼς ἀληθινὴ εὐδαιμονία εἶναι νά ἔχουμε λεφτά... Δὲν ἀποζητᾶμε αὐτὴ τὴν ἥσυχη ζωὴ πού μᾶς ἀφήνει νά σκεφθοῦμε τὸ νόημά της... ἀλλὰ τὴ φασαρία τους, πού μᾶς ἐμποδίζει νά τὴν σκεφθοῦμε καί μᾶς διασκεδάξει. Γι' αὐτὸ οἱ ἀνθρώποι ἀγαπᾶνε τόσο πολὺ τὸν θόρυβο καί τὴν κίνησι' γι' αὐτὸ ἡ φυλακὴ εἶναι τόσο φρικτὸ μαρτύριο' γι' αὐτὸ ἡ τέρψις τῆς μοναξιάς εἶναι ἀκατανόητη».

***

Ὅτι ὅμως μένει ἀμετάθετο πάντα, εἶναι τὸ ἀπλὸ καί συνάμα βασικὸ γεγονός: «δὲν ἀρκεῖ νά ζοῦμε στὴ ζωὴ. Πρέπει νά ξέρομε καί γιατί τὴν ζοῦμε· νά ἔχουμε καὶ καίριον ἀνώτερο σκοπὸ' νά τῆς δίδουμε κάποιο εὐγενικὸ νόημα. Ἡ ὑπαρξις ἀνωτέρου νοήματος ἀγλαίζει καί ἐξυψώνει τὴ ζωὴ πάνω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς καθημερινότητος. Ὅποιος ζῇ μέ νόημα, δὲν ζῇ τυ-

χαῖα, συμπτωματικά». Ζῇ γιὰ νά κάνη κάτι με γάλο στὴ ζωὴ του καί ἡ καθημερινή του προσπάθεια ἀποβλέπει στὸ νά ἀξιοποιήσῃ τὸν χρόνο του.

Ὁ Κύριος συνεπαρμένος ἀπὸ τὸ μεγάλο σκοπὸ τῆς ζωῆς του ἔλεγε: «Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με ἕως ἡμέρας ἐστίν' ἔρχεται νῦν ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι» (Ἰωάν. θ' 4). Ἔχουμε, ἀλήθεια, τόσα πολλὰ καί ὠραῖα πράγματα νά κάνουμε στὸν κόσμο, πρὶν μᾶς καταλάβει ἡ νύκτα!

Μποροῦμε πολλὰ νά κάνουμε καί θὰ κάνουμε, σὰν νοιώσουμε ὅτι σκοπὸς τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ ὁμοίωσίς μας μέ τὸ Θεό. Ὅτι εἴμαστε συνεργάται τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἐρχομὸ τῆς Βασιλείας του στὴ γῆ. Ὅτι σὰν «τέκνα Θεοῦ», σὰν κληρονόμοι τῆς Βασιλείας Του, πρέπει νά παρ ο υ σ ι ἄ σ ο υ μ ε στὴν ἐποχὴ μας τὴν ἀλήθεια, τὴν δικαιοσύνη καί τὴν ἀγάπη. Ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη καί ἡ ἀγάπη εἶναι δυνατὰ σ' αὐτὸ τὸν κόσμο σὰν πρόγραμμα ζωῆς μόνο γιὰ ἐκείνους πού πιστεύουν πὼς τὰ θεμέλια τῆς ζωῆς στηρίζονται στὸν Ἀρχηγὸ τῆς ἀλήθειας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς Ἀγάπης. Στὸν Κύριο, πού παρακινεῖ τὸν πιστὸ νέο σὲ διακονία, σὲ θυσία, χάριν τῶν ἀδελφῶν του. Ὁ ἀτομισμὸς δὲν μπορεῖ νά εἶναι ὁ σωστὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς. Ὁ ὑπερατομισμὸς δίνει τὸ ἀληθινὸ νόημα στὴ ζωὴ.

Ὁ νέος ὅμως πού ἀποφασίζει νά ζήσει μέ ἕναν τέτοιο σκοπὸ, πρέπει νά ἔχη πνευματικὲς δυνάμεις πολλές. Ἐνας τέτοιος σκοπὸς ζωῆς, οὔτε εὐκόλα κατορθώνεται, οὔτε εὐκόλα ἐπιχειρεῖται, μιὰ καί εἶναι ἐκ τῶν προτέρων βέβαιο, πὼς θ' ἀντιμετωπίσῃ μύρια ἐμπόδια, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού βασιλεύει ὁ εὐδαιμονισμὸς καί ὁ ἀτομισμὸς. Ἐπιχειρεῖται ὅμως ἀπὸ ὄσους νέους πιστεύουν, ἀγρυπνοῦν, καί μάχονται. Καί ὑπάρχουν, ὅπως σὲ κάθε ἐποχὴ, καί στὸν αἰῶνα μας, νέοι πού ἀγρυπνοῦν, πού πιστεύουν, πού μάχονται.

Ἰ. Γ. Ἀλεξίου

Ἐπιστολαί

ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ἄγαπητές μου «Ἀκτίνες»,

Συνεκροτήθη καὶ ἐφέτος τὸ ἐπίσιον Συνέδριον τῶν θεολόγων «Ἡ Ἔφεσος», διὰ τὴν περιοχὴν Βορείου Ἑλλάδος, εἰς τὴν αἰθούσαν «Φάρος», Βασ. Σοφίας 24, τὸν περασμένο χρόνο.

Τὸ Συνέδριον διήρκεσε δύο ἡμέρας. Ἦρξισε μὲ θεϊαν λειτουργίαν καὶ ἔκλεισε μὲ μίαν θερμὴν δεξιῶσι πού ἐδόθη ἀπὸ τὸν Παναγιώτατον Μητροπολίτη κ. Λεωνίδα, εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν μέγαρον. Θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦτο: Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἐποχή μας.

Ἀνεπτύχθη ἀπὸ ἑξ εἰσηγητῶν μὲ τὰς ἐξῆς παραγράφους: 1) Ἡ Ἁγία Τριάς καὶ ἡ Ἐκκλησία. 2) Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς κανόνες. 3) Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ λειτουργικὴ ζωὴ. 4) Ἡ Ἐκκλησία καὶ αἱ σύγχρονοι ζυμώσεις (ἀπὸ δύο εἰσηγητῶν) καὶ 5) Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἐποχή μας.

Ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ προσφορὰ ὄλων τῶν παραγράφων τοῦ θέματος ὑπῆρξε ζωηρὰ καὶ ἐδόθη ἀφορμὴ διὰ μίαν συμμετοχὴν ὄλων τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου εἰς τὰς συζητήσεις, πού ἐπηκολούθησαν.

Ἐπὶ πλέον, ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου ἀδελφικὴ καὶ ἐγκάρδιος ψυχικὴ ἐπικοινωνία. Συνάδελφοι πού εἶχαν χωρισθῆ ἀπὸ τὰ πανεπιστημιακὰ θρανία, συναντῶνται τώρα—ἀπόστολοι ἐκ περάτων—καὶ ἔχουν τόσα πολλὰ νὰ ποῦν. Ἔτσι τὸ Συνέδριον αὐτὸ ἦτο καὶ μίαν συνάντησις ψυχῶν καὶ καρδιῶν.

Ἀπὸ τὰ γενικὰ συμπεράσματα πού ἐξήχθησαν, θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπογραμμισθοῦν καὶ τὰ ἑξῆς:

«Κάθε θεολόγος εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ πνευματικώτερος ἄνθρωπος». «Νὰ ἔχῃ οὐσιαστικώτερον καὶ θερμώτερον σύνδεσμον μὲ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Κοινωνίας». «Νὰ ζῆ πιὸ ὑπεύθυνα μέσα στὸν σύγχρονον κόσμον». «Νὰ εἶναι ζωντανώτερον μέλος τῆς Ἐκκλησίας». «Νὰ μὴ ἀποχρωματίζεται ἀπὸ τὸ περιβάλλον». «Νὰ ζῆ ζωὴν προφητικὴν καὶ δημιουργικὴν ὡς Πρεσβευτῆς τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμον».

Σὰν συνέχεια τοῦ Συνεδρίου εἶναι τὸ Σεμινάριον θεολόγων. Τοῦτο λειτουργεῖ καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Ἄνὰ δύο ἢ τρεῖς ἐβδο-

μάδας συνέρχονται οἱ θεολόγοι εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἰθούσας τοῦ «Ἀποστ. Παύλου» (Φάρος) καὶ μελετοῦν θέματα θεολογικῶ καὶ κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ταῦτα ἀναπτύσσονται ἀπὸ εἰδικῶς ὀριζομένους πρὸς τοῦτο συναδέλφους, κυρίως πανεπιστημιακοὺς. Μετὰ ἀπὸ κάθε εἰσηγησὶν ἀκολουθεῖ ἐκτενὴς συζήτησις.

Θέμα τοῦ ἐφετεινοῦ Σεμιναρίου μας εἶναι: Ἡ Χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία. Προσφέρεται δὲ εἰς τὰς ἐξῆς ἐπὶ μέρους παραγράφους:

1. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.
2. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην.
3. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς Πατέρας.
4. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.
5. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον.
6. Ἀνθρωπολογικὴ σημασία τῶν Χριστολογικῶν ὄρων.
7. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τοὺς νηπτικούς.
8. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν σύγχρονον ὑπαρξιακὴν σκέψιν.
9. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν σύγχρονον σοσιαλισμόν.
10. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν σύγχρονον Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Θεολογίαν.
11. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ Συμβολικὰ κείμενα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ
12. Ἡ Βιβλικὴ ἀνθρωπολογία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Τὴν ὅλην ἐργασίαν τοῦ Σεμιναρίου διευθύνει ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σ. Ἀγουρίδης.

Μέσα εἰς τὴν ὕλιστικὴν ἐποχὴν καὶ τὴν γενικὴν ἀναταραχὴν τοῦ καιροῦ μας, ὅπου τὰ πάντα κινδυνεύουν νὰ ὑποβαθμισθοῦν, τὸ Σεμινάριον αὐτὸ καὶ ἡ προσπάθεια τῶν θεολόγων τῆς Θεσσαλονίκης, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἀποτελεῖ μίαν ἐλπίδα καὶ μίαν προσδοκίαν γιὰ ὄλους ἐκείνους, πού ζητοῦν καὶ περιμένουν «ἓνα αὐριον καλύτερον ἀπὸ τὸ χτές».

Ὁ πανάγαθος Θεὸς ἅς εὐλογῆσῃ τὴν μικρὰν αὐτὴν προσπάθειαν!

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΚΟΛΙΟΣ

★

F. STRUVE

Κύριε Διευθυντά,

Πρὸ ὀλίγου καιροῦ, ὁ ρωσικῆς καταγωγῆς ἱερεὺς π. Πέτρος Struve, ἄφηκε τὸν κόσμον τῆς φθορᾶς καὶ εἰσῆρχετο στὴν αἰωνιότητα, σὲ ἡλικία 42 ἐτῶν. Ἡ αἰφνίδια ἐκδημία του συνέθεκε ἐξ αἰτίας ἑνὸς αὐ-

τοκινητιστικού δυστυχήματος, όταν γύριζε από ένα ρωσικό σπίτι περιουλλογής που θρискόταν στα κράσπεδα του Παρισιού. Γεννήθηκε στη Γαλλία και εκεί σπούδασε Ιατρική και θεολογία. Ο παππούς του P. Bernardovitch Struve, ήταν διάσημος φιλόσοφος και θεωρητικός του Μαρξισμού, είχε δέ και αυτός συμβάλει στην πτώση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Άλλα μετά διεφώνησε με την πορεία της επαναστάσεως και εξωρίστηκε. Στο Παρίσι έγινε ένας από τους ηγέτας της ρωσικής θεολογικής αναγεννήσεως. Και ο π. Πέτρος έγινε ο συνεχιστής του έργου του. Τόσο σαν γιατρός, όσο και σαν ιερέας ήταν μια λαμπάδα που έκαιγε για την δόξα του Χριστού και την αγάπη των ανθρώπων.

Πολλές φορές όχι μόνο δεν έπαυρε τίποτε από τους αρρώστους του, αλλά τους άφηνε και χρήματα για τὰ φάρμακα. Ήταν ένας ψαράς του Θεού. Δούλεψε σκληρά για να βοηθήσει τους ανθρώπους να καταλάβουν πώς ή Ὁρθοδοξία δεν είναι ένα μουσείο λειτουργικών τύπων, αλλά αλήθεια και ζωή. Τελούσε τη λατρεία στα γαλλικά και έιλκυ αρκετό κόσμο. "Ελεγε πώς η πνευματική επανάσταση πρέπει νάχη και ένα κοινωνικό νόημα. "Εδινε τὰ λεφτά του στους φτωχούς και ποτέ δεν νοιαζόταν για τὸ αὔριο τῆς οικογενείας του, γιατί είχε απόλυτη ἐμπιστοσύνη στην Πρόνοια και την αγάπη του Θεού.

Ἀκούραστος παντοῦ και πάντα. Σε θεολογικά συνέδρια, στις κινήσεις των νέων, στους ἐπιστημονικούς κύκλους. Ὁργάνωνε συχνά ἐκπομπές στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση για τὴν Ὁρθοδοξία. Τὸ σύντομο χρονικό πέρασμά του, ἄφησε βαθειά ἴχνη στην πνευματική ζωή τῆς Ὁρθοδοξίας στη Δύση.

Ἀλλά και για ὄλους τοὺς Ὁρθοδόξους ἡ ζωή του ήταν μια ἐμπρακτική μαρτυρία τοῦ Σταυροῦ και τῆς Ἀναστάσεως, μια ἀφιέρωση στην Ἐκκλησία, μια ολοκληρωτική συνεχῆ θυσία για τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ και την αγάπη των ανθρώπων.

Μετὰ τιμῆς

ΠΑΥΛΟΣ ΚΥΜΙΣΗΣ

★

ΜΙΑ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κύριε Διευθυντά,

Ὀλίγες ἡμέρες πρὸ τῶν Χριστουγέννων ἡ νέα γενιά τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσει μιὰ προβολὴ «σλάιτς» με θέμα: «Φάντες ἀπὸ ὄλο τὸν κόσμος». Ἡ προβολὴ αὐτὴ πού ήταν κάτι τὸ ἀσυνήθιστο και ἴσως παράδοξο, ἀποτελεῖ ἕνα δεῖγμα τῆς ἀπὸ καιροῦ ἀφυπνίσσεως τῶν πνευματικῶν ἀνησυχιῶν των νέων ἀνθρώπων τῆς πρωτεύουσῆς τοῦ βορρᾶ.

Ἡ προσπάθεια για μιὰ σωστὴ μετάδοση

τῆς Ἀληθείας με τὴν μαρτυρία τῆς ἐπικαιρότητος, τῆς Τέχνης (ἀπὸ τὴν χορωδία), τῶν ἀγιογραφικῶν και διαλέξεων (ἀπὸ τὴν Χ.Φ.Ε.), εἶναι μιὰ τρανὴ ἀπόδειξις ὅτι τὰ ὑψηλά ἰδανικά δεν ἔχάθησαν και δεν ἔσθησαν.

Οἱ νέοι τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ποῖοι σε πολλοὺς τομεῖς στάθηκαν οἱ πρωτοπόροι και δημιουργοί, παρουσιάζουν μιὰ πρόοδο και μιὰ ἐξέλιξι για μιὰ σωστὴ και καλὴ τοποθέτησι τῆς ὄλης χριστιανικῆς προσπάθειας.

Ἄς εὐχηθοῦμε νὰ συνεχισθῆ ἡ ἀνοδικὴ αὐτὴ πορεία και νὰ συμπεριλάβῃ και ἄλλους τομεῖς δραστηριότητος για τὸ καλὸ των ἰδίων, για τὸ καλὸ τὸ ἰδικόν μας και για τὸ καλὸ τοῦ τόπου μας.

ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

★

«ἘΠΕΡΑΣΕ ΤΗΝ ΧΛΙΑΡΟΤΗΤΑ»

Κύριε Διευθυντά,

Ἡ στήλη «με τοὺς νέους», πού τόσο ὁμορφα μᾶς ἔχει γράψει ὁ π. Ἰωάννης Ἀλεξίου (τεύχος 297), με ἔφερε μπροστά σε ἕνα κόσμο, πού ὑπάρχει, πού ἴσως νὰ ἀνήκουμε και ἔμεις σ' αὐτόν, και ὁμως δεν τὸν ξέρουμε. Ἡ χλιαρότης ἕνα πρόβλημα των νέων, ἕνα πρόβλημα ὄλων των ἀνθρώπων. Ἡ χλιαρότης πού προέρχεται ἀπὸ τὸν συμβιβασμό, πού σάν τέλος ἔχει τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴν βασικὴ ἀρχή.

Ναί, ζοῦμε στην ἐποχὴ πού δεν ἀρκεῖ νὰ πιστεύει, ἀλλὰ με τὴν ἐνεργητικότητα και τὴν «φλογερὴ πίστι», νὰ δημιουργηθῆ ὁ πυρήνας πού θὰ τραθήξει τὴν μᾶζα. Μιὰ μᾶζα πού πόθησε τὸ καλὸ. Οἱ νέοι, πού γνώρισαν, πίστεψαν, και πίστεψαν φλογερά, πρέπει νὰ ἀγωνιστοῦν, νὰ τραθήξουν με τὴν πραγματικὴ χριστιανικὴ ζωή τους, τοὺς ἄλλους πού πιστεύουν, μὰ δεν ἔχουν βρεῖ ἐφηρμοσμένη τὴν πίστι τους.

Μά! οὔτε και ἀνθρώπινα πρότυπα ἔχουν βρεῖ κι' ἂν ὄχι πρότυπα, «πρωτοπόρους» για νὰ βαδίσουν τὸ δρόμο τῆς πραγματικῆς χαρᾶς, τὸν δρόμο πού ζοῦν, μὰ δεν ἔχουν γνωρίσει τὴν ἀξία τοῦ θάθους τοῦ, και ὄχι τῆς ἐπιφανείας τοῦ.

Εἶναι δύσκολο νὰ γίνουμε «φλογεροὶ στην πίστι» μὰ, ποτέ κανεὶς δεν πρέπει νὰ σταματᾶ στην μέση, ὅταν σκοπός τοῦ εἶναι τὸ τέλος.

Ἀπὸ τὴ μέση μέχρι τὸ τέλος θὰ βρεθοῦν τὰ περισσότερα ἐμπόδια και οἱ μεγαλύτερες χαρές.

Μιὰ φλογερὴ πίστι δεν ἀργεῖ νὰ ἔρθῃ στὸν ἀνθρώπο πού ἔχει ἰδανικά, πού πιστεύει σε ἀρχές, πού ξέρει νὰ ζῆ, ὅπως ἀξίζει νὰ ζῆ τὸ δημιούργημα τοῦ Δημιουργοῦ.

ΝΕΝΑ ΠΑΠΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΕΖΩΤΕΡΙΚΟΥ

Εις τὴν ἑτησίαν δημοσίαν σύνοδον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἐξεφώνησε τὸν παρελθόντα Δεκέμβριον τὸν πατροπαράδοτον λόγον ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Pierre - Henri Simon. Μέγα μέρος τοῦ λόγου του ἐδημοσιεύθη μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὴν Παρισινήν «Figaro».

Ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς ἐτόνισε πρωτίστως ὅτι πρέπει νὰ ἀναχαιτισθῆ «ἡ παλῖρροια τοῦ ἐρωτισμοῦ», εἰς τὴν λογοτεχνίαν, «ἡ ὅποια κουράζει λόγῳ τῆς σταθερᾶς καὶ συνεχοῦς παρουσίας τῆς εἰς τὰ λογοτεχνικὰ κείμενα, ἐξοργίζει λόγῳ τῶν ὑπερβολῶν τῆς καὶ προκαλεῖ ἀνησυχίας ἐξ αἰτίας τῶν ζημιῶν τὰς ὅποιας προξενεῖ εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν».

Ὁμιλῶν ὡς ἐκ τῆς πείρας του, ὡς κριτικὸς καὶ ἐπιφυλλιδιογράφος εἶπεν ὅτι δὲν τολμᾷ νὰ δώσει παραδείγματα καὶ ἀποσπάσματα συγχρόνων λογοτεχνικῶν κειμένων φοβούμενος τὴν «ὀργὴν τῶν ἀοράτων ἀυστηρῶν προγόνων μας».

Παρεδέχθη ὁ ὁμιλητής, ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀποκρύψῃ ὁ σύγχρονος συγγραφεὺς ἢ μυθιστοριογράφος καμμίαν πτυχὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, «ἀλλ' ὑπάρχει τρόπος νὰ τὰ εἰπῆ κανεὶς ὅλα μὲ μίαν ἀνεγνωρισμένως πολιτισμένην γραφίδα». (Καὶ συγγραφεῖς πολιτισμένοι ὑπάρχουν εὐτυχῶς ἀκόμη, μερικὸι δὲ ἀπὸ αὐτοὺς ἐβραβεύθησαν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν).

Προσηλωμένοι εἰς τὴν φιλελευθέραν παράδοσιν, ἠγῆθη νὰ αὐτολογοκριθοῦν οἱ συγγραφεῖς, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ἐκδόται, διότι, ὡς εἶπε, ἀπὸ τὴν πανθομολογουμένην καταδικὴν τῆς ἀσυδοσίας μέχρι τῆς λογοκρισίας ἡ ἀπόστασις δὲν εἶναι μεγάλη.

Ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς διεπίστωσεν ὅτι ἐμφανίζεται μιὰ μορφή προκλητικῆς κυνισμοῦ, ἕνας τρόπος νὰ προσφερθῆ ἡ ἐρωτικὴ σκηνὴ ἐκεῖ ὅπου τοῦτο εἶναι ἀνωφελές, καὶ κατεδίκασε τὰς «κακὰς αὐτὰς συνηθείας» πολλῶν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἀκολοθοῦν τὴν μόδον καὶ χρησιμοποιοῦν τὰ «καρυκεύματα», τὰ ὅποια ἀπαιτεῖ ὁ πελάτης.

«Ἀλλὰ πέραν αὐτοῦ τοῦ ἐκχυδαΐσμου, τοῦ ἐρωτικοῦ στυλ», εἶπεν ὁ διακεκριμένος ὁμιλητής, «διαπιστώνει κανεὶς κάτι χειρότερον: τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν θεωρητικῶν ἔργων, τὰ ὅποια ἀνατρέποντα θιαίως τὴν κλίμακα τῶν παραδεδεγμένων ἀξιών, ἀρνοῦνται νὰ δεχθοῦν ὡς ἀρετὴν καὶ καταδικάζουν ὡς «ταμποῦ» τὴν πειθαρχίαν, διὰ τῆς ὁποίας ρυθμίζει ὁ ἄνθρωπος τὰ καπρίτσια καὶ τὸν δυναμισμὸν τῶν ἐνστί-

κτων καὶ ἐπιθυμοῦν ἕνα νέον «κατεστημένον» διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς θελήσεως καὶ τῆς φαντασίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σέξ».

Ὀνομαστικῶς ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς ἀνέφερεν ὡς τοιαῦτα βιβλία τὸ «Sexus» τοῦ Henry Miller καὶ τὴν «Σεξουαλικὴν ἐπανάστασιν» τοῦ Wilhelm Reich, τὰ ὅποια προσφάτως ἐκυκλοφόρησαν εἰς τὴν γαλλικὴν ἀγοράν.

Πλέκων ὁ P. H. Simon τὸ ἐγκώμιον τῆς Ἀρετῆς, εἶπεν ὅτι ἡ ἐκλογή τῆς εἶναι ἐκλογή τῆς ἀνηφορικῆς κλιτύος.

Ἀφοῦ κατεδίκασε τὴν προσπάθειαν ἀνατροπῆς τῆς παραδεδεγμένης κλίμακος τῶν ἀξιών προσέθεσε:

«Ἡ Ἀντιγὼνη εἶναι ἡ ἥρωϊς εἰς τὴν πλέον τελείαν μορφήν τῆς, διότι εἰς τὸν νόμον τοῦ ἄρχοντος ἀντέταξεν ἕνα βαθύτερον νόμον τῆς ψυχῆς καὶ τῶν θεῶν· μόνον μὲ αὐτὸ τὸ τίμημα ἢ πράξις τῆς, πράξις λογικὴ καὶ πνευματικὴ εἶναι ἀρετὴ· δὲν εἶναι ὅμως πλέον ἀρετὴ, ὅταν γίνεται συνεχῆς καὶ ὑπολογισμένη ἄρνησις κάθε σταθερᾶς τάξεως, κάθε ἱεράς κληρονομίας, κάθε ἐπιθυμίας κατασκευῆς ἐκείνου, τὸ ὅποιον ἡμπορεῖ νὰ ἀψηφήσῃ τὸν χρόνον».

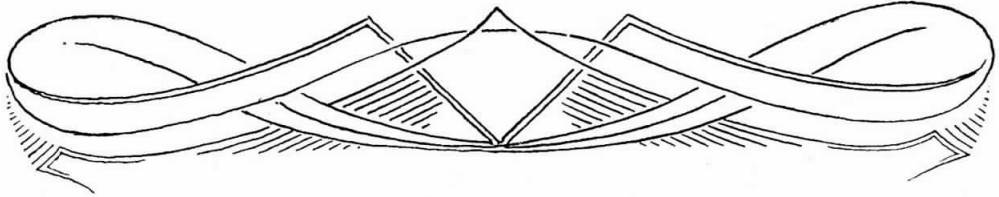
Καὶ πράγματι τοῦ ἄλλου ἡμπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ ἡ ἀσυδοσία αὐτῆ τῶν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἄγονται καὶ φέρονται ἀπὸ τὰ κακὰ γούστα τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπιηρεάζουν πολλοὺς, ἰδίως νέους, παρὰ εἰς τὸν μηδενισμόν καὶ τὴν ἄρνησιν ὅλων τῶν ἀξιών ποῦ μᾶς ἐκκληροδότησαν οἱ αἰῶνες;

Τὰ πρόσφατα γεγονότα, ποῦ συνεκλόνησαν τὸ Παρίσι καὶ πολλὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς μεγαλοπόλεις, μήπως δὲν ὀδηγοῦν εἰς σκέψεις διὰ τὴν εὐθύνην ὅλων μας, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῆς μερίδος ἐκείνης τῆς «πνευματικῆς ἡγεσίας», ἡ ὅποια ἀποβλέπουσα πρωτίστως εἰς τὸ ἔμπορικὸν κέρδος καὶ μίαν ἀμφιθόλου ἀξίας δημοτικότητα ἐμφανίζεται μὲ ἕνα «κυνισμόν», ὁ ὅποιος δὲν χαρακτηρίζεται κἂν ἀπὸ θάρρος, ὅπως παρατηρεῖ ὁ P. H. Simon;

Διότι ἀντιθέτως χρειάζεται θάρρος νὰ εἰπῆ κανεὶς τὴν πικρὰν ἀλήθειαν πρὸς συναδέλφους, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔχουν γίνοι εἰδῶλα τῶν νέων, καὶ γενναιότης, νὰ συνθέσῃ τὸν «Ἕγμον τῆς Ἀρετῆς» καὶ νὰ τὴν ἐνασκήσῃ εἰς τὴν ἔρημον τῶν σημερινῶν Εὐρωπαϊκῶν μεγαλοπόλεων, ἀκόμη καὶ ὅταν φορῆ τὴν τῆβεννον τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ.

Α. ΔΩΡΙΚΟΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1969

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ουίλ. Σαίξπηρ: «*Μέ το ίδιο μέτρο*».
Ζάν Άνουϊγ: «*Μπέκετ*».
Γ. Ρούσσου: «*Θεοδώρα ή Μεγάλη*».

Ἡ στήλη αὐτή, εἶναι εὐχαριστημένη ὅταν ἀπό τὰ πράγματα πιέζεται νά κάνει συχνά τήν ἐμφάνισή της. Δέ φιλοδοξεῖ νά παρακολουθεῖ συστηματικά τὸ θέατρο, ἀλλά καὶ δέ θέλει νά παραλείπει τὸ σχολιασμό καὶ τὴν κριτική, θεατρικῶν ἐκδηλώσεων, πού ἀποτελοῦν κατὰ τὸν ἄλφα ἢ τὸ θήτα τρόπο, πνευματικὲς καὶ πολιτιστικὲς κατακτήσεις πρώτου μεγέθους, γιὰ τὸν τόπο μας, παράλληλα δέ καὶ καλλιτεχνικὲς προσφορὲς ὄχι συνηθισμένες. Τὸ θέατρο στὸν τόπο μας, ὡς πολιτιστικὴ καὶ πνευματικὴ ἐκδήλωση, κατέχει μιὰ πολὺ σημαντικὴ θέση, ἀφοῦ ἄλλωστε συνδέεται μὲ μιὰ πολὺ παλαιὰ καὶ τόσο φημισμένη, σ' ὄλο τὸν κόσμο, ἑλληνικὴ παράδοση, ὅπως εἶναι ἡ ἀρχαία τραγωδία. Χαιρόμαστε ὅταν αὐτὴ ἢ βαρεῖα κληρονομιά, δικαιώ-νεται καὶ καρποφορεῖ.

*

Ἄσπασος τοῦ «Θεάτρου Τέχνης» τοῦ κ. Κ. Κούν, ὕστερα ἀπὸ κάμποσες περιπλανήσεις του, σὲ ἔργα πρωτοποριακά, τοῦ νεώτερου ξένου δραματολογίου, πού μᾶς παρουσίασε τὰ τελευταῖα χρόνια (καὶ πού κι' αὐτά, ἀπὸ μιὰν ἀποψη, θὰ ἔπρεπε νά παρουσιαστοῦν ἀπὸ τὴν τόσο συμπαθητικὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου πού διευθύνει, γιὰ νά ἐνημερωθεῖ καὶ τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ, στὰ σύγχρονα θεατρικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς μας), ἀποφάσισε νά μᾶς παρουσιάσει φέτος, ἕνα ἔργο τοῦ μεγάλου Ἄγγελου δραματοουργοῦ Ουίλ. Σαίξπηρ. Δέ θέλησε νά ἀνεβάσει κανένα ἀπὸ τὰ γνωστὰ μεγάλα ἔργα του, ἀλλὰ προτίμησε ἕνα ἔργο του, ὀπωδῆποτε ἄγνωστο καὶ ὡς τίτλος ἀκόμη στὸ πλατὺ κοινὸ, μὰ πού ὅμως κατέχει μιὰ πολὺ σημαντικὴ θέση, ἀνάμεσα στὰ θαυμασία δημιουργήματα, αὐτῆς τῆς ἐκπληκτικῆς, πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μορφῆς τῆς Ἀγγλίας, τοῦ τέλους τοῦ 16ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνα. Τὸ «Μέ το ίδιο μέτρο» τοῦ Σαίξπηρ, γραμμένο στὸ 1604, δηλαδή σὲ περίοδο ἀκμῆς καὶ ἀνόδου τοῦ μεγάλου δραμα-

τουργοῦ, θρίσκεται ἀνάμεσα στὸν «Ἄμλετ», στὸν «Ἐμπορο τῆς Βενετίας» καὶ στὸν «Ἐρρίκο τὸν Δ΄», ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ στὸν «Ὁθέλλο» (πού γράφεται εὐθύς μετὰ τὸ κρινόμενο ἔργο), στὸ «Βασιλιάς Λήρ» καὶ στὸν «Μάκβεθ» ἀπ' τὴν ἄλλη.

Ἄσπασος στὸ ἔργο του αὐτὸ ἐμπνέεται κατ' εὐθειαν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο (Ματθ. ζ' 2). «Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε», λέει στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία του ὁ Κύριος καὶ συνεχίζει: «καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν». Ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτῆ φράση, ξεπήδησε καὶ ὁ τίτλος τοῦ ἔργου: «Μέ το ίδιο μέτρο».

Ἄσπασος μᾶς μεταφέρει στὴ Βιέννη. Ὁ Δούκας πῆρε τὴν ἀπόφαση νά ταξιδέψει μακρῶς, κι ἀποφάσισε νά ὀρίσει ὡς ἀντιπρόσωπό του, τὸν Ἄγγελο, πού θεωρεῖται ἀπ' ὄλους ἠθικὸς καὶ ἐνάρετος. Ὁ Ἄγγελος φιλοδοξεῖ νά γίνεῖ ἀτεγκτος τηρητῆς τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς, γι' αὐτὸ καὶ καταδικάζει σὲ θάνατο τὸν Κλαῦδιο, ἕνα νέο παλληκάρι, πού ἀμάρτησε κάνοντας δική του τὴν ἀρραβωνιαστικία του. Ὅταν ὁμως πηγαίνει στὸν ἀδυσώπητο Ἄγγελο ἢ ἀδελφῆ τοῦ Κλαυδίου, ἢ Ἰσαβέλλα, πού εἶναι ὁμορφῆ, ἀλλὰ ἔχει περιβληθεῖ τὸ μοναχικὸ σχῆμα, γιὰ νά τὸν παρακαλέσει γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀδελφοῦ της, αὐτὸς τῆς ὑπόσχεται νά τὸν σώσει, ἂν ἐκεῖνη δεχτεῖ καὶ πάει μαζί του. Ὁ Δούκας ὅμως, πού στὴν πραγματικότητά δὲν πῆγε ταξίδι, ἀλλὰ μεταμφιέστηκε σὲ καλόγερο καὶ παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ, στὴ Βιέννη, τὰ συμβαίνοντα, παρεμβάλλεται μὲ ἐπιτηδεϊότητα ἀνάμεσα στὸν Ἄγγελο, στὸν Κλαῦδιο καὶ στὴν ἀδελφῆ του, τὴν Ἰσαβέλλα, μὲ ἀποτέλεσμα τελικὰ νά συλλάβει αὐτόφωρα τὸν Ἄγγελο, ἀφοῦ παρακολουθήσουμε στὴ σκηνή, μὲ πλήρη θεατρικότητα καὶ σκηνικὴ οικονομία, διάφορα ἐπεισόδια, ὥσπου νά φτάσουμε στὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα: Ὁ Ἄγγελος ξεσκεπάζεται, ἀγωνιᾷ, πιστεύει ὅτι τὸν περιμένει ὁ θάνατος, γιατί νομίζει ὅτι θὰ κριθεῖ κι αὐτὸς «μὲ τὸ ίδιο μέτρο», πού ἔκρινε κι ὁ ἴδιος τὸν Κλαῦδιο, ἀλλὰ σὸ τέλος σώζεται, ὅπως σώθηκε κι ὁ Κλαῦδιος, γιατί στὸ τέλος νικά ἡ συγώρεση καὶ τὸ ἔλεος, πού ἐχθύνονται ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Δούκα, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴ χριστιανικὴ ἀγάπη πού τὸν διέκρινε, ἔβλεπε μὲ συμπα-

θεια και συγκατάβαση, τις ανθρώπινες πράξεις.

Το έργο παίχτηκε εξαιρετα από τους ηθοποιούς του «Θεάτρου Τέχνης». Ίδιαίτερα θάπρεπε να ξεχωρίσει κανείς τους Δ. Χατζημάρκο, ως Δούκα, Γ. Λαζάνη, ως Άγγελο, Μ. Κουγιουμτζή, ως Κλαύδιο και Μ. Λυμπεροπούλου, ως Ίσαβέλλα. Ή σκηνοθεσία του κ. Κούν, στόν περιορισμένο, μάλιστα, χώρο της κυκλικής σκηνής του θεάτρου του, υπήρξε έμπνευσμένη και επιβλητική, ένω τα λιτά και υποβλητικά σκηνικά και τα κουστούμια, μαζί με την έξοχη μουσικήν υπόκρουση, συντέιναν στο να δούμε μιὰ παράσταση πέρα ως πέρα άρτια. Ή μετάφραση του κ. Β. Ρώτα πολύ θεατρική και άναδημιουργική του πρωτοτύπου.

*

Το έργο που μς παρουσίασε το «Έθνικό Θέατρο», μοιραία μς οδηγεί σε μιὰ, άς το πούμε εύθς άπ' την άρχή, συντριπτική σύγκριση. Γιατί ο «Μπέκετ» που άνέβασε, του Γάλλου θεατρικού συγγραφέα Ζάν Άνουίγ, άθελα μς κάνει να σκεφτούμε το έργο του Άγγλου ποιητή και θεατρικού συγγραφέα Τ. Σ. Έλιοτ, «Φόνος στη Μητρόπολη», που έχει επίσης για θέμα του τη ζωή και το τέλος του Άγγλου Άρχιεπισκόπου Θωμά Μπέκετ. Το έργο αυτό το είχαμε δει το καλοκαίρι του 1967, άπό το θιασο του «Κρ. Θεάτρου Β. Έλλάδος», στο Ώδειον Ήρώδη του Άττικού και μς είχε συγκλονίσει, με την έντονη δραματικότητα του, άλλα και με την ύψηλή ποίηση που το διαποτίζει. Άντίθετα ο «Μπέκετ» του Άνουίγ, με τα έντονα ρεαλιστικά στοιχεία του και με τόν άκρατο κυνισμό του, δε μς κερδίζει, παρ' όλο που το έργο του Γάλλου θεατρικού συγγραφέα, έχει μεγαλύτερη θεατρικότητα άπό το έργο του Έλιοτ. Ίσως και αυτή ή σύγκριση, που την κάνουμε χάρη στην παράσταση του

«Έθνικού», να είναι χρήσιμη, γιατί διαπιστώνει κανείς ότι και ή σκοπιά άπό την όποία βλέπει ο συγγραφέας (διαφορετική ή σκοπιά του Άνουίγ, διαφορετική του Έλιοτ), θαραίνει κι αυτή στο άποτέλεσμα. Για το άνέβασμα του έργου δεν έχουμε να πούμε παρά έπαινους, τόσο για τη σκηνοθεσία του κ. Σολωμού, όσο και για την έρμηνεία τών ηθοποιών. Ή μετάφραση του κ. Τ. Παπατσώνη πολύ θεατρική και πάντα μέσα στο πνεύμα του έργου.

**

Ένα άλλο σημαντικό έργο της τελευταίας περιόδου, έλληνικό τούτη τη φορά, είναι ή «Θεοδώρα ή Μεγάλη» του κ. Ρούσου, που άνέβασε ο θιασος της κ. Καρέζη. Το έργο άσφαλώς τιμά την έλληνική σκηνή. Βασισμένο στα ιστορικά δεδομένα, που υπάρχουν για την προσωπικότητα της Θεοδώρας, ή όποια έγινε σύζυγος του αυτοκράτορα Ίουστινιανου, ζούμε την άτμόσφαιρα του Βυζαντίου, μετέχουμε στους άγώνες του και στις άγωνίες του, αντιμετώπιζουμε τα κοινωνικά και ήθικά προβλήματα του, συλλαμβάνουμε μερικές άπό τις πιο μεγάλες στιγμές της χιλιόχρονης ιστορίας του (Στάση του Νίκα, Ίουστινιάνειος νομοθεσία κ.λ.π.), κι όλα αυτά δοσμένα, σ' ένα θεατρικό κείμενο, που είναι πρώτ' άπ' όλα θέατρο, γραμμένο με πνοή και με έξαρση. Ύπάρχουν στιγμές, που αισθανόμαστε να μς διδαπερνά ένα ρίγος και μιὰ βαθεία συγκίνηση, για ό,τι βλέπουμε, με άδιάπτωτο ενδιαφέρον, να ξετυλίγεται πάνω στη σκηνή.

Το έργο κέρδισε άφάνταστα και άπό την εξαιρετη σκηνοθεσία του κ. Μινωτή και άπό το παίξιμο, στο ρόλο της Θεοδώρας, της κ. Καρέζη. Ο κ. Καζάκος δυστυχώς στάθηκε άδύνατος στο ρόλο του Ίουστινιανου.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

Μηνιαίον Περιοδικόν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Έκδοσις Χριστιανικής Ένώσεως «Ακτίνες». Γραφεία: όδός Άκαδημίας 45, Άθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Άγίας Σοφίας 39. — Ύπεύθυνος: Γ. Δ. Ίατρίδης, κατοικία Μισαραλιώτων 13 Άθήναι (402). Έτησία συνδρομή δρχ. 70, έξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δεν επιστρέφονται.